

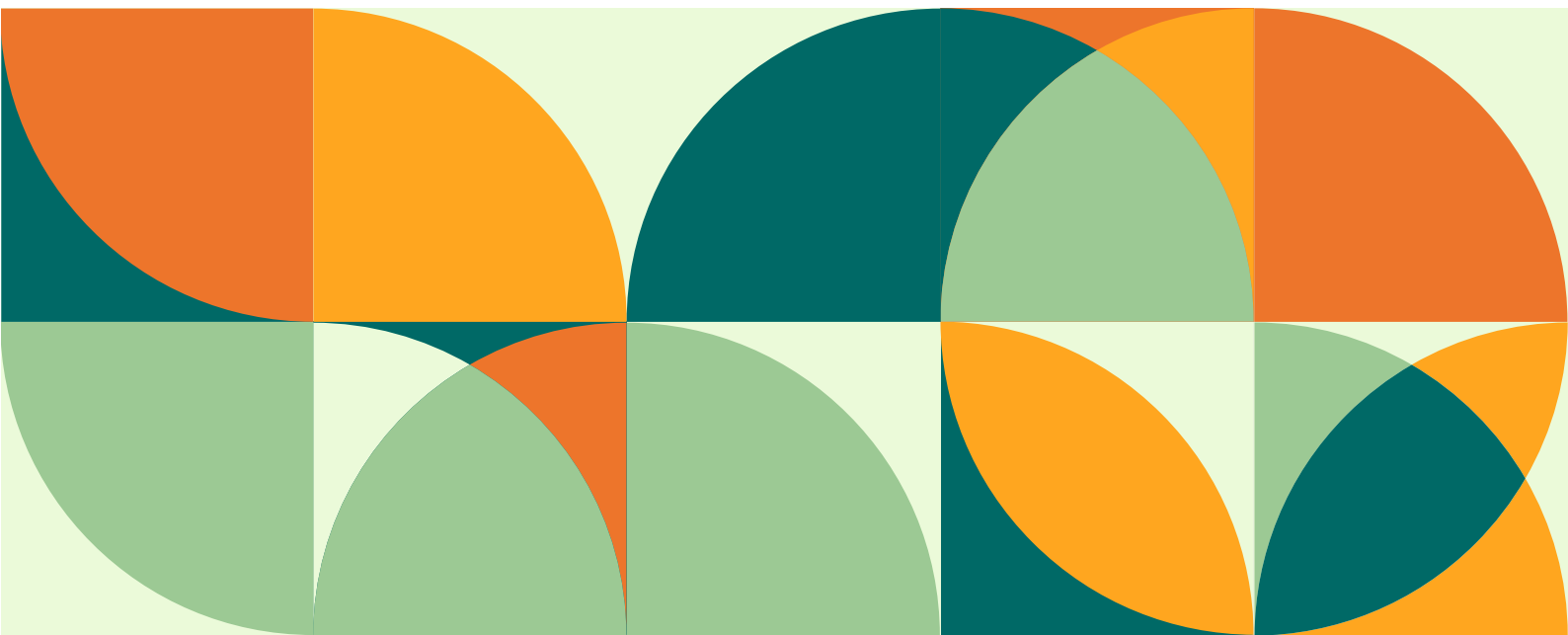
Coalition for Social Studies in Rural and
Agricultural Youth in Europe: Youth Employment

Beoordeling van de arbeidsmarkt-kansen van jongeren in de landbouw en platte- landsgemeenschappen:

een uitgebreid overzicht

Co-funded by
the European Union

Documentinformatie

Opleverdatum: 31/03/2026

Versie: 20260318

Deliverable nummer	2.1
Type	Document, rapport (R)
Disseminatieniveau	Openbaar (PU)
Werkpakket	WP2: Stand van zaken en deskresearch
Verantwoordelijke partner	Wageningen University & Research (WUR)
Bijdragende auteurs	Han Wiskerke, Alberto Alonso-Fradejas, Jolien Klok en Marije van Santen

Erkenning

Dit project heeft financiering ontvangen van de Europese Unie (EACEA) onder subsidieovereenkomst nr. 101185214.

Juridische disclaimer

Gefinancierd door de Europese Unie. De hier geuite ideeën en meningen komen echter uitsluitend voor rekening van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs die van de Europese Unie of het Europese Uitvoerende Agentschap onderwijs en cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan ervoor aansprakelijk worden gesteld.

Co-funded by
the European Union

Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	4
1.1 Achtergrond.....	4
1.2 Methodologie.....	5
1.2.1 PESTE-analyse.....	5
1.2.2 Literatuuronderzoek.....	5
1.2.3 Enquête.....	6
1.3 Over het rapport.....	7
2 Literatuuronderzoek.....	8
2.1 (Werk)loosheid onder jongeren en bestaansmiddelen in plattelandsgebieden.....	8
2.1.1 Jeugdwerkloosheid in plattelandsgebieden.....	8
2.1.2 Levensonderhoud van agrarische en plattelandsgezinnen.....	9
2.2 Jongeren en landbouw.....	10
2.2.1 Toegang tot land.....	11
2.2.2 Kennis, vaardigheden en inzetbaarheid.....	11
2.2.3 Ondernemerschap en innovatie.....	12
2.2.4 Toegang tot financiering en investeringen.....	12
2.3 Jongeren en het plattelandsgevoel.....	12
2.3.1 Plattelandsidylle en plattelandsverveling.....	13
2.3.2 De noodzaak van onderwijs en mobiliteit.....	13
2.3.3 Welzijn en geestelijke gezondheid.....	14
2.4 Europees beleid en visies.....	15
2.4.1 Jeugdwerkgelegenheid.....	15
2.4.2 Steun uit het gemeenschappelijk landbouwbeleid voor jonge boeren.....	15
2.4.3 Visies voor jongeren, plattelandsgebieden en landbouw.....	17
3 Enquête.....	19
3.1 Kenmerken van de respondenten.....	19
3.2 Inkomen, werkgelegenheid en samenstelling van het huishouden.....	20
3.3 Landbouw: activiteiten, beleidssteun, duurzaamheid, digitale hulpmiddelen en seizoensgebonden werkdruk.....	24
3.4 Visies op werkdruk, werkgelegenheid en beleid.....	30
4 Uitdagingen voor werkgelegenheid in de landbouw en onder jongeren.....	37

Bijlage

Bijlage 1	44
PESTE-analyse.....	47
Politieke context.....	50
Economische context.....	51
Sociaal-culturele context.....	52
Technologische context.....	53
Milieucontext.....	54
Bijlage 2a. Enquêteresultaten (tabellen).....	53
Bijlage 2b. Enquêteresultaten (antwoorden op open vragen).....	62
Bijlage 3. Referenties.....	68

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Het dagelijks leven in plattelandsgebieden wordt vaak gekenmerkt door beperkte economische productiviteit, slechte carrièrevooruitzichten en een achteruitgang van de infrastructuur en openbare diensten. Als gevolg daarvan verlaten veel inwoners – met name jonge, hoogopgeleide mensen – het platteland. Deze uitstroom heeft geleid tot een tekort aan arbeidskrachten en vaardigheden, waardoor de plattelandseconomieën verder worden ondermijnd.

Volgens de publicatie “Rural Europe” van Eurostat uit 2023 kenden bijna 9 op de 10 overwegend landelijke EU-regio's (355 van de 406) tussen 2015 en 2020 een negatieve natuurlijke bevolkingsgroei, naast een afname van het aantal jongere inwoners en inwoners in de werkende leeftijd. Tussen 2021 en 2051 zal de bevolking in overwegend landelijke regio's naar verwachting met gemiddeld 3,2% per jaar afnemen. Het aandeel van EU-bedrijfsleiders onder de 35 jaar daalde van 7,3% in 2005 tot 6,5% in 2020, terwijl de werkgelegenheid in de landbouw in dezelfde periode daalde van 6,4% tot 4,2% van de totale werkgelegenheid in de EU.

Tegelijkertijd ontstaan er in heel Europa innovatieve initiatieven onder leiding van jonge plattelandsbewoners en sociale ondernemers. Sociale innovatie wordt algemeen gezien als een veelbelovend antwoord op maatschappelijke uitdagingen, en beleidsmakers geven hier steeds meer steun aan. Er zijn echter nog steeds betere randvoorwaarden, gerichte ondersteuning en duidelijke strategieën nodig om het volledige potentieel ervan in plattelandsgebieden te benutten.

Ten slotte belicht Flash Eurobarometer 530 van de Europese Commissie over geestelijke gezondheid (EC 2023) de bredere sociale context: recente crises – waaronder de pandemie, de oorlog in Oekraïne, de klimaatcrisis, werkloosheid en stijgende kosten van levensonderhoud – hebben de geestelijke gezondheid aangetast, waarbij 44% van de respondenten enige impact meldde en 18% een grote impact.

Tegen deze achtergrond is het CORE-project opgezet om de kritieke kwestie van de werkgelegenheid voor jongeren in de landbouw en op het platteland aan te pakken. CORE is van start gegaan met een werkpakket dat gericht was op het analyseren van de huidige situatie van de jeugdwerkgelegenheid in landelijke en agrarische gebieden, door middel van verschillende methoden voor gegevensverzameling en -analyse. In overleg met het CORE-consortium hebben we ons gericht op drie onderzoekslijnen: een literatuuronderzoek, een PESTE-analyse en een enquête onder agrarische en plattelandsjongeren. In het volgende hoofdstuk beschrijven we de methodologieën voor deze onderzoekslijnen en in het laatste hoofdstuk geven we een kort overzicht van de structuur van dit rapport.

1.2 Methodologie

1.2.1 PESTE-analyse

Tijdens de kick-offbijeenkomst van de CORE-partners in Brussel op 5 februari 2025 werd een PESTE¹-analyse uitgevoerd, met als doel de huidige en toekomstige context en uitdagingen voor de werkgelegenheid van jongeren in de landbouw en op het platteland op nationaal en EU-niveau in kaart te brengen en te bespreken. Voorafgaand aan de bijeenkomst in Brussel stelden alle partners een kort PESTE-document op op nationaal (NAJK in Nederland, JLW in Oostenrijk) en EU-niveau (CEJA en RYE). Ten tweede hebben we tijdens de bijeenkomst in Brussel een volledige ochtend gewijd aan een PESTE-analyseworkshop. Voortbouwend op de rapporten van elke partner en gebruikmakend van een World Café⁻²-dynamiek, bespraken we de belangrijkste PESTE-uitdagingen voor de werkgelegenheid van jongeren in de landbouw en op het platteland. Ten slotte hielden we een plenaire presentatie en discussie over de belangrijkste PESTE-uitdagingen, waaronder welke wetten of veranderende juridische contexten (op EU- en/of nationaal niveau) van invloed zijn op de werkgelegenheid voor jongeren op het platteland. De uitkomsten van de PESTE-analyse dienden als input voor de andere twee onderzoeklijnen door te identificeren op welke onderwerpen we ons verder moesten richten in de literatuurstudie en in de enquête.

1.2.2 Literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek werd uitgevoerd door het CORE-onderzoeksteam van de Universiteit van Wageningen en vond plaats in de eerste maanden van het project (januari – maart 2025) en werd bijgewerkt in februari 2026. Het betreft voornamelijk een overzicht van wetenschappelijke literatuur over en gerelateerd aan werkgelegenheid voor jongeren in de landbouw en op het platteland, gecombineerd met een overzicht van beleidsdocumenten, voornamelijk op EU-niveau, over en gerelateerd aan werkgelegenheid voor jongeren in de landbouw en op het platteland. Het literatuuronderzoek diende ook als input voor de enquête.

-
1. Politieke context: heeft betrekking op politieke systemen, staatsstructuur, bestuur en beleidsvorming, zowel formeel als informeel; 2) Economische context: beschrijft de economische structuur van het land/de EU, zowel formeel als informeel; 3) Sociaal-culturele context: omvat sociale kenmerken, traditionele waarden en attitudes, waarbij gendermainstreaming cruciaal is voor EUD; 4) Technologische context: heeft betrekking op de beschikbaarheid en toegankelijkheid van technologie in plattelandsgebieden en -sectoren, inclusief competenties; 5) Milieucontext: behandelt kwesties zoals klimaatverandering op nationaal/EU- en mondiaal niveau.
  2. De World Café-methode is een participatieve discussievorm die is ontworpen om een open, collaboratieve dialoog in grote groepen te faciliteren. Het creëert een café-achtige setting waarin deelnemers in kleine groepen rond tafels over een onderwerp discussiëren. Elke tafel richt zich op een specifieke vraag of een specifiek onderwerp. Na een bepaalde tijd wisselen de deelnemers van tafel, terwijl de 'tafelgastheer' achterblijft om de vorige discussie samen te vatten. Ideeën worden geleidelijk verder uitgewerkt naarmate groepen voortbouwen op eerdere gesprekken. Belangrijke inzichten worden later met de hele groep gedeeld.

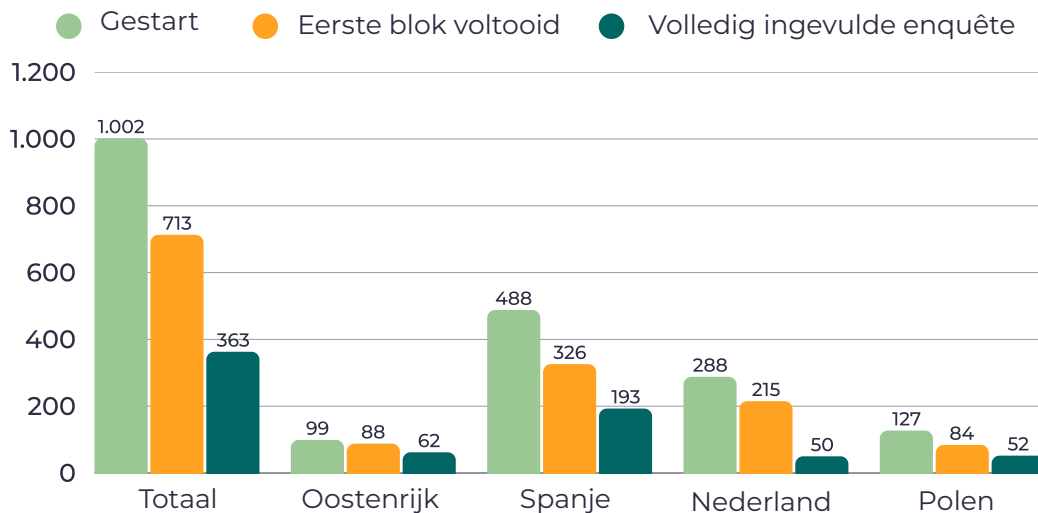
1.2.3 Enquête

Zowel het literatuuronderzoek als de PESTE-analyse bieden een overzicht van algemene trends (op nationaal en Europees niveau), belangrijke kwesties, relevant beleid en enkele feiten en cijfers (afkomstig van Eurostat) met betrekking tot de werkgelegenheid voor jongeren in de landbouw en op het platteland. Om echter meer inzicht te krijgen in de banen die jongeren in de landbouw en op het platteland bekleden, de inkomensstrategieën die zij hanteren, hoe zij het landbouw- en plattelandsbeleid en het werkgelegenheidsbeleid ervaren, welke kansen en bedreigingen zij zien voor werkgelegenheid in de landbouw en op het platteland, en welke kennis en vaardigheden zij in de nabije toekomst nodig zullen hebben, hebben wij een enquête gehouden onder jongeren in de landbouw en op het platteland in vier Europese landen: Spanje, Oostenrijk, Nederland en Polen. Een eerste uitgebreide versie van de enquête werd in februari en maart 2025 ontwikkeld door het CORE-onderzoeksteam van de Universiteit van Wageningen, waarna de andere CORE-consortiumpartners werd gevraagd de belangrijkste onderwerpen en vragen te identificeren en andere onderwerpen en vragen toe te voegen die zij van groot belang achtten. Op basis van deze feedback werd een herziene en beknoptere versie ontwikkeld, die door alle CORE-partners werd getest tijdens een maandelijkse onlinevergadering, voornamelijk om te controleren of alle vragen en antwoorden duidelijk waren, of de opbouw van de vragen goed werkte en om de tijd te registreren die nodig was om de enquête in te vullen, aangezien we streefden naar een enquête die in 10 tot 15 minuten kon worden ingevuld. Dit resulteerde in enkele laatste wijzigingen. Daarna werd de vragenlijst met behulp van DeepL vertaald in vier talen: Nederlands, Duits, Pools en Spaans. De DeepL-vertalingen werden nagelezen en gecorrigeerd door moedertaalsprekers, waarna de originele Engelse versie en de vier vertalingen werden geüpload in Qualtrics, een online enquêtetool die door Wageningen University wordt gebruikt. De onlineversie werd vervolgens ook getest door ten minste twee personen in elk land. Dit leidde tot enkele laatste aanpassingen, waarna de enquête op 23 juli 2025 werd gelanceerd. De enquête werd op 16 december 2025 gesloten.

Potentiële respondenten werden via diverse sociale mediakanalen en mailinglijsten over de enquête geïnformeerd. De enquête werd ook verspreid tijdens diverse evenementen en netwerkbijeenkomsten die door de partners werden georganiseerd. CEJA organiseerde een gerichte campagne van een week op Instagram die meer dan 55.000 kijkers bereikte, gericht op jongeren op het platteland en jonge boeren in de vier focuslanden. Jonge boeren uit Nederland en Oostenrijk werden rechtstreeks benaderd door NAJK en JLW. In Spanje en Polen werden jonge boeren bereikt via de lidorganisaties van CEJA in die landen: ASAJA Joven, Juventudes Agrarias de COAG en UPA JOVE in Spanje; en ZMW en ZZCNMR in Polen. Rural Youth Europe werkte samen met twee van haar leden in Polen en Spanje om meer reacties op de enquête te genereren. EPA!, de organisatie voor jongeren op het platteland in Spanje, voerde een online campagne waarin zij haar leden opriep de enquête in te

vullen, terwijl ZMW in Polen, een gezamenlijk lid van RYE en CEJA, de enquête voornamelijk deelde via haar online communicatiekanalen.

Tabel 1.1 geeft een overzicht van het aantal respondenten dat de enquête is begonnen (d.w.z. de enquête heeft geopend en de vraag over toestemming heeft beantwoord), het eerste deel van de vragen heeft ingevuld en de volledige enquête heeft ingevuld.

Figuur 1.1. Aantal respondenten in totaal en per land

1.3 Over het rapport

In dit rapport presenteren en bespreken we de bevindingen van twee van de drie onderzoekslijnen: het literatuuronderzoek (hoofdstuk 2) en de enquête (hoofdstuk 3). De PESTE-analyse, die voornamelijk diende als input en eerste opstapje voor het literatuuronderzoek en de enquête, is in dit rapport opgenomen als bijlage 1. In hoofdstuk 4 vatten we de belangrijkste bevindingen kort samen in de vorm van uitdagingen voor vervolgacties, die in de volgende werkpakketten van het project aan de orde zullen komen.

2 Literatuuronderzoek

In dit hoofdstuk presenteren en bespreken we kort de bevindingen van het literatuuronderzoek – zowel wetenschappelijke literatuur als beleidsdocumenten – over en met betrekking tot werkgelegenheid in de landbouw en op het platteland, voornamelijk gericht op jongeren maar soms ook met een bredere focus. We hebben dit onderverdeeld in vier hoofdsecties: 1) (werk)loosheid en bestaansmiddelen van jongeren in plattelandsgebieden, 2) jongeren en landbouw, 3) jongeren en plattelandsgebondenheid, en 4) Europees beleid en visies.

2.1 (Werk)loosheid onder jongeren en bestaansmiddelen in plattelandsgebieden

2.1.1 Werkloosheid onder jongeren in plattelandsgebieden

In 2023 ligt het percentage jongeren dat niet werkt en geen onderwijs of opleiding volgt (NEET) hoger op het platteland (12,3 %) dan in steden (10,3 %) (Eurostat, 2024). Er zijn echter grote verschillen tussen de landen. In Nederland is het aandeel jonge NEET's bijvoorbeeld iets hoger in steden dan op het platteland, maar in Roemenië zijn er veel meer jonge NEET's op het platteland (Eurostat, 2024). NEET's hebben te maken met structurele sociale uitsluiting en lopen het risico op armoede en afhankelijkheid van hun familie (Petrescu et al., 2022). Het concept 'NEET's' is echter bekritiseerd vanwege de heterogeniteit ervan. De term 'jonge NEET's' omvat een grote verscheidenheid aan groepen mensen, die kunnen verschillen wat betreft korte of lange werkloosheid, handicap, geslacht, opleidingsniveau, enzovoort. Ze hebben allemaal verschillende behoeften (Mascherini & Ledermaier, 2016). Vrouwen lopen een grotere kans om NEET te worden, en de categorie jongeren die NEET zijn vanwege gezinsverantwoordelijkheden (waaronder kinderopvang) bestaat voornamelijk uit jonge vrouwen (Mascherini & Ledermaier, 2016). In plattelandsgebieden is er beperkte toegang tot goede kinderopvang, is de betrokkenheid van vaders bij de kinderopvang laag en is er een tekort aan deeltijd- en flexibele banen (Costantini et al., 2023). Jonge vrouwen kunnen ook meer problemen ondervinden bij hun terugkeer op de arbeidsmarkt vanwege traditionele genderstereotypen die in plattelandsgebieden vaker voorkomen (Simões & Erdogan, 2024).

2.1.2 Levensonderhoud van agrarische en plattelandsgezinnen

Plattelandsgezinnen in Europa vertonen een aanzienlijke heterogeniteit in omvang, samenstelling en strategieën voor het voorzien in het levensonderhoud, die worden gevormd door demografische veranderingen en veranderende beleidskaders. In de hele EU heeft er het afgelopen decennium een diversificatie van de gezinsstructuren plaatsgevonden, gekenmerkt door een toename van

eenpersoonshuishoudens en een relatieve afname van gezinnen met meerdere generaties. Volgens Eurostat (2024) vormen alleenstaande volwassenen zonder kinderen nu de grootste huishoudcategorie in de EU, gevolgd door paren zonder kinderen, terwijl het aandeel van paren met kinderen in het totale aantal huishoudens is gedaald. Hoewel deze patronen zowel voor stedelijke als voor plattelandsgebieden gelden, vertonen plattelandsgebieden in verschillende lidstaten nog steeds een relatief grotere gemiddelde huishoudgrootte en een hoger percentage oudere gezinshoofden. Dit laatste weerspiegelt de uittocht van jongeren en de vergrijzing van de bevolking. Hoewel jonge mensen uit de landbouw vaak naar stedelijke gebieden verhuizen voor beroeps- of academisch onderwijs en/of voor werk, betekent dit niet dat ze de landbouw helemaal verlaten. Ze kunnen hun ouders of andere familieleden nog steeds helpen tijdens drukke periodes, als ze in de buurt wonen, hen financieel ondersteunen of financieel kapitaal opbouwen om de boerderij in de toekomst als een fulltime of parttime baan over te nemen (White, 2020).

De samenstelling van het huishouden heeft directe gevolgen voor de strategieën om in het levensonderhoud te voorzien. Kleinere of vergrijzende huishoudens kampen vaak met een tekort aan arbeidskrachten, wat op zijn beurt van invloed is op de structuur van het bedrijf en de keuzes op het gebied van inkomensdiversificatie. Een belangrijk kenmerk van het agrarische levensonderhoud in Europa is multifunctionaliteit of pluriactiviteit, waarbij huishoudens de landbouwproductie combineren met werk buiten de boerderij of niet-agrarische zelfstandige activiteiten. Empirisch onderzoek toont aan dat inkomensdiversificatie de inkomensstabiliteit, de veerkracht tegen marktrisico's en de levensvatbaarheid op lange termijn van de landbouwsector vergroot (Barnes et al., 2015). Jongere en hoger opgeleide gezinshoofden zijn eerder geneigd om gediversifieerde activiteiten te ontplooiën, terwijl grotere en meer gespecialiseerde landbouwbedrijven voornamelijk afhankelijk zijn van inkomstenstromen uit de landbouw.

Inkomstenstrategieën worden verder bepaald door EU-beleidskaders, met name het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB). Tijdens de programmeringsperiode 2023–2027 zijn de GLB-maatregelen voor plattelandsontwikkeling ontworpen om diversificatie van landbouwbedrijven, generatievernieuwing en de ontwikkeling van korte toeleveringsketens en plattelandsdiensten te ondersteunen (Europese Commissie, 2023). Maatregelen die worden gefinancierd via het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) hebben de ontwikkeling van agrotourisme, verwerking op de boerderij, de productie van hernieuwbare energie en de oprichting van kleine bedrijven gestimuleerd. Dit heeft een aanzienlijke impact gehad op de verbreding van de inkomstenbronnen op het platteland. Ondanks deze steun blijven inkomensverschillen tussen huishoudens op het platteland en in de stad in verschillende lidstaten bestaan (Eurostat, 2024). Over het algemeen worden de bestaansmiddelen van huishoudens op het

platteland in Europa in toenemende mate bepaald door een afname van de omvang van de huishoudens, een vergrijzende bevolking en gediversifieerde inkomstenstrategieën met meerdere bronnen.

2.2 Jongeren en landbouw

Het tekort aan jonge boeren en de vergrijzing van de landbouwbevolking in Europa, vaak aangeduid als het 'probleem van de jonge boeren', wordt uitgebreid besproken in de wetenschappelijke literatuur (Eistrup et al., 2019; Borda et al., 2023). Jonge werklozen zijn minder bereid om in de landbouw te werken: zij beschouwen landbouw als een beroep met een lage status en als iets dat moeilijk te realiseren is (bijvoorbeeld vanwege de toegang tot grond, bureaucratie, enz.) en zij zien de landbouwsector als een kwetsbare en risicovolle sector (Consentino et al., 2023). Zagata en Sutherland (2015) constateerden echter dat er aanzienlijke nationale verschillen bestaan wat betreft het aantal jonge boeren. Zij stellen dat het tekort aan jonge boeren het grootst is in landen of regio's waar kleinschalige landbouwbedrijven overheersen, en minder groot in Europese landen en regio's met een relatief hoog aandeel grootschalige landbouwbedrijven. Het 'probleem van de jonge boeren' is dus niet overal in Europa hetzelfde.

Een systematisch literatuuronderzoek naar generatiewisseling in de landbouw bracht een aantal structurele en sociaaleconomische belemmeringen aan het licht die de generatievernieuwing in de landbouw in de weg staan (Borda et al., 2023):

- Een toenemende terughoudendheid onder jongeren om de leiding over familiebedrijven op zich te nemen, vaak vanwege de perceptie dat de landbouw onvoldoende en onzekere inkomensvooruitzichten biedt, naast veeleisende en onzekere arbeidsomstandigheden.
- Beperkte toegang tot grond, aangezien hoge grondprijzen en geconcentreerde eigendomsstructuren de toetredingsmogelijkheden voor nieuwe boeren beperken.
- Jongere boeren hebben over het algemeen een zwakkere onderhandelingspositie binnen de agrovoedingswaardeketens, waardoor zij minder goed in staat zijn gunstige prijzen of contractuele afspraken te bedingen.
- De administratieve complexiteit en de regelgevingslast ontmoedigen toetreding en opvolging, met name wanneer de nalevingsvereisten tijdrovend en kostbaar zijn.
- De toenemende gevolgen van klimaatverandering – waaronder toegenomen productierisico's, extreme weersomstandigheden en onzekerheid op de lange termijn – lijken potentiële opvolgers verder af te schrikken door de economische volatiliteit en de waargenomen onzekerheid over het levensonderhoud in de landbouwsector te versterken.

In de onderstaande paragrafen gaan we dieper in op het onderwerp toegang tot land en bespreken we ook verschillende andere onderwerpen die in de literatuur zijn aangetroffen met betrekking tot jonge boeren.

2.2.1 Toegang tot land

Jonge boeren ondervinden verschillende belemmeringen wanneer ze de landbouw willen betreden: een van de belangrijkste belemmeringen is de toegang tot land. Het is moeilijk voor jonge boeren om toegang te krijgen tot land vanwege de hoge grondprijzen (Zagata & Sutherland, 2015). Glover en Sumberg (2020) wijzen erop dat “jongeren bijna per definitie (in enge, strikte zin) landloos zijn, zelfs in huishoudens die wel toegang hebben tot landbouwgrond”. Oudere grootschalige boeren aarzelen ook om hun land te verkopen vanwege de stijgende waarde ervan en om te voorkomen dat ze de GLB-betalingen per hectare mislopen (Ingram & Kirwan, 2011). Kleinschalige boeren behouden hun land vanwege de beperkte voordelen van verkoop en houden het vaak aan voor recreatief gebruik (Moragues-Faus, 2014). Er zijn ook aanzienlijke verschillen tussen de lidstaten in de EU: jonge boeren in oude lidstaten kunnen grotere boerderijen kopen, terwijl jonge boeren in nieuwere lidstaten doorgaans kleinere boerderijen bezitten (Zagata & Sutherland, 2015). Niet alleen zijn de grondprijzen hoog; de opstartkosten voor het opzetten van een nieuwe boerderij zijn ook aanzienlijk en jonge boeren hebben vaak geen toegang tot krediet (Eistrup et al., 2019). Daardoor is opvolging de meest voorkomende manier om in de landbouw te stappen, maar dit gebeurt vaak pas wanneer de nieuwe boer niet langer als ‘jong’ wordt aangemerkt (Zagata & Sutherland, 2015). Jonge vrouwelijke boeren kunnen met extra problemen te maken krijgen vanwege patriarchale erfopvolgingspatronen (Simões & Erdogan, 2024). Toegang tot land moet ook worden gezien als een kwestie van intergenerationele landmobiliteit: dit omvat beter pensioenbeleid, belastingverlichtingen, garanties of aankoopopties voor pachtcontracten, strengere definities van actieve boeren en betere transparantie over land door middel van observatoriummachtige instrumenten en gegevensharmonisatie (CEJA, 2023a).

2.2.2 Kennis, vaardigheden en inzetbaarheid

Een tweede belemmering voor jonge boeren om de landbouwsector te betreden is een gebrek aan kennis en vaardigheden (EU CAP Network, 2025). Technologische innovaties zijn vaak bedoeld om de arbeidskosten te verlagen, wat uiteindelijk betekent dat er minder boeren (en werknemers) nodig zijn en dat de toekomst voor jonge boeren onzekerder kan worden (White, 2020). Hoewel er potentieel is voor het creëren van nieuwe technologische banen als gevolg van deze innovaties, zullen jongeren toegang moeten hebben tot de juiste vaardigheden en kennis die voor dergelijke banen vereist zijn (White, 2020). Werken op een boerderij kan worden gezien als ongeschoold werk, maar dat geldt tegenwoordig niet meer voor de landbouw: boeren hebben een breed scala aan vaardigheden nodig (bijv. ondernemersvaardigheden, milieukennis)

(Consentino et al., 2023). Een belangrijk punt voor jonge boeren in dit verband is de toegang tot de juiste ondersteuningsstructuur: adviesdiensten op maat, mentorschap en netwerken van mentoren, kennisuitwisseling op basis van AKIS, ondersteuning bij bedrijfsplanning en betere verbindingen tussen onderzoek, digitalisering en de praktijk op boerderijniveau (CEJA, 2023b).

2.2.3 Ondernemerschap en innovatie

Er is ook discussie onder auteurs over de relaties tussen jongeren en ondernemerschap en innovatie. Er zijn aanwijzingen dat jonge boeren zichzelf als ondernemers beschouwen, in vergelijking met oudere boeren (Zagata & Sutherland, 2015). Er zijn enkele studies die de rol van nieuwe boeren als potentiële innovators onderzoeken, maar dit is nog niet diepgaand onderzocht (Zagata et al., 2017). Milone en Ventura (2019) identificeren een nieuwe generatie boeren in Italië die kleine en nichegerichte, maar succesvolle boerderijen runnen, met een sterke focus op markten en het opbouwen van een gemeenschap. Biologische boeren zijn vaak ook jonger, en early adopters zijn jonger van leeftijd en de reden om over te stappen op biologische productiemethoden was minder gebaseerd op winst dan bij latere adopters (Läpple & Rensburg, 2011). Jonge boeren kunnen zich weliswaar bezighouden met een verscheidenheid aan duurzame en innovatieve bedrijfsmodellen met toegevoegde waarde, maar er is geen standaardtraject: haalbare opties zijn onder meer biologische landbouw, agrobosbouw, conserverende landbouw, geïntegreerde plaagbestrijding, precisielandbouw, verbeterd waterbeheer en andere aan de lokale omstandigheden aangepaste benaderingen (CEJA, 2024).

2.2.4 Toegang tot financiering en investeringen.

Toegang tot financiering en investeringen vormt een belangrijke structurele belemmering voor jonge landbouwers (Pulkstenis, 2024). Deze uitdaging hangt nauw samen met de bredere crisis rond de generatievernieuwing in de EU-landbouw, waarbij de toegang van jonge starters tot kapitaal van doorslaggevend belang is (DG Agri, 2025). Toch blijkt uit gegevens van fi-compass herhaaldelijk dat de kans dat de kredietaanvragen van jonge landbouwers worden afgewezen twee tot drie keer zo groot is als die van landbouwers boven de 40, voornamelijk vanwege hun als risicovoller beschouwde profiel, beperkt kapitaal en onderpand, en in sommige gevallen onvoldoende ondersteuning bij de bedrijfsplanning (Fi-compass, 2023). Fi-compass schatte de financieringskloof in de EU-landbouw op ongeveer 62 miljard euro, waarvan een aanzienlijk deel betrekking heeft op jonge landbouwers. Dit is niet alleen van belang voor vestiging en opstart, maar ook voor investeringen in de ecologische transitie, klimaatadaptatie en naleving van regelgeving, die vaak kapitaalintensief zijn en slecht aansluiten bij conventionele bankproducten. Jonge landbouwers pleiten daarom voor een breder instrumentarium, waaronder vestigingssteun, investeringssteun, garantie-instrumenten, risicodelende leningen, adviesdiensten op maat, flexibelere terugbetalingsregelingen en nauwere samenwerking met

banken, overheden, het ELFPO, de EIB en andere specifieke financiële instrumenten, zodat duurzame en veerkrachtige landbouw in de praktijk economisch haalbaar wordt, in plaats van louter wenselijk in principe.

2.3 Jongeren en het plattlandsgevoel

2.3.1 Landelijke idylle en landelijke saaiheid

Er is veel onderzoek gedaan naar de redenen waarom jongeren naar stedelijke gebieden trekken of ervoor kiezen om in hun eigen plattlandsgebied te blijven. Hoe jongeren zich identificeren met hun plattlandswoonplaats en of ze ervoor kiezen om te migreren, is echter geen eenduidige beslissing (Rönnlund, 2020). Pedersen en Gram (2018) stelden vast dat jongeren op het plattland tegenstrijdige gevoelens van verbondenheid hebben. Dit contrast wordt de 'plattlandsidylle' en de 'plattlandsverveling' genoemd: deze ideeën sluiten elkaar niet uit, maar omvatten veeleer verschillende aspecten van het leven op het plattland (Rye, 2006). In onderzoek worden veel positieve aspecten (de 'landelijke idylle') van het plattland genoemd door jongeren op het plattland: de rijkdom van de natuur, hoe rustig en stressvrij het is, een actieve en hechte gemeenschap en een gevoel van verbondenheid (Murtagh et al., 2023; Rönnlund, 2020; Sørensen & Pless, 2017). Wat jongeren in hun kindertijd echter in eerste instantie als positief beschouwen aan hun lokale omgeving, wordt ingewikkelder naarmate ze ouder worden (Pedersen & Gram, 2018). De hechte gemeenschap kan als beperkend gaan aanvoelen, ze vinden dat er in plattlandsgemeenschappen te veel geroddeld wordt, ze hebben moeite om een romantische partner te vinden en jongeren hebben het gevoel dat ze zich niet kunnen uiten (Pedersen & Gram, 2018). Andere negatieve aspecten van het leven op het plattland voor jongeren zijn het gebrek aan sociale voorzieningen, een beperkte arbeidsmarkt en beperkte mogelijkheden voor recreatie en cultuur (Pedersen & Gram, 2018; Rönnlund, 2020).

2.3.2 De noodzaak van onderwijs en mobiliteit

De 'noodzaak van onderwijs-mobiliteit' verwijst naar het gevoel onder jongeren op het plattland dat ze naar de stad moeten verhuizen om onderwijs te volgen, en dat er geen ontkomen aan is (Sørensen & Pless, 2017). Ander onderzoek bevestigt eveneens dat jongeren de neiging hebben weg te trekken voor onderwijskansen (Pedersen & Gram, 2018; Rönnlund, 2020). Dit verschilt ook tussen mannen en vrouwen: jonge plattlandsvrouwen hebben hogere onderwijs- en beroepsambities en trekken vaker naar (voor)stedelijke gebieden om te studeren en voor beter gekwalificeerde en beter betaalde banen (Simões & Erdogan, 2024). Murtagh et al. (2023) stelden vast dat geschikte werkgelegenheid een probleem is in plattlandsgebieden, en dat de carrièreambities van jongeren in plattlandsgebieden gericht zijn op werk in het onderwijs, de gezondheidszorg, gemeenschaps- en plattlandsontwikkeling en de landbouw.

2.3.3 Welzijn en geestelijke gezondheid

Onderzoek door Simões en Erdogan (2024) wijst uit dat vrouwelijke NEET's op het platteland het slechtste psychisch welzijn vertonen in vergelijking met stedelijke groepen, grotendeels vanwege hun rol als mantelzorgers en hun beperkte deelname aan de arbeidsmarkt. Deze kwetsbaarheid komt ook tot uiting in de landbouwsector van het Verenigd Koninkrijk en Ierland, waar studies over jonge boeren een aanzienlijk gebrek aan onderzoek aan het licht brengen met betrekking tot de specifieke oorzaken van psychische problemen en hulpzoekend gedrag (Rose et al., 2023). Deze jonge boeren worden geconfronteerd met een niet-aflatende stroom van stressfactoren, waaronder onvoorspelbaar weer, publieke kritiek, financiële druk en de dreigende onzekerheid van veranderingen in het landbouwbeleid. Bovendien creëren interne drukfactoren, zoals dier- en gewasziekten, in combinatie met gespannen persoonlijke relaties, een onstabiele omgeving voor de geestelijke gezondheid. De situatie wordt verergerd door een diepgeworteld stigma rond geestelijke gezondheid, dat vaak wordt versterkt door "macho"-stereotypen die kwetsbaarheid ontmoedigen. Het zoeken van hulp wordt verder belemmerd door de slechte toegankelijkheid van diensten in plattelandsgemeenschappen, lange werkuren en een vermeend gebrek aan begrip bij professionals in de geestelijke gezondheidszorg voor de unieke realiteit van het boerenleven. Volgens een lers onderzoek (Brennan et al., 2021) zijn de meest kritieke factoren die van invloed zijn op het welzijn overweldigende werkdruk, isolatie, eenzaamheid – inclusief een gebrek aan seksuele relaties – en complexe gezinsuitdagingen zoals kinderopvang en ziekte.

Voor vrouwen in de landbouw worden deze problemen nog versterkt door vrouwenhaat; ze krijgen vaak denigrerende opmerkingen over hun uiterlijk en relaties te verduren, terwijl ze tegelijkertijd moeten vechten tegen het stereotype dat ze niet over dezelfde fysieke kracht beschikken als hun mannelijke collega's. Bijgevolg hebben velen het gevoel dat ze aanzienlijk harder moeten werken om respect te verdienen in een sector waar meerdere stressfactoren vaak samenkomen en hun veerkracht ondermijnen. Een systematisch verkennend onderzoek naar de gezondheid en het welzijn van vrouwen in de landbouw (Wheeler & Nye, 2024) suggereert dat specifieke landbouwtaken en gendergerelateerde stressfactoren een onevenredig grote invloed hebben op de gezondheid van vrouwen; toch is de huidige literatuur hierover beperkt. Er is duidelijk behoefte aan gerichte studies naar verwaarloosde gebieden zoals reproductieve uitkomsten, de lasten van huishoudelijk werk en de doeltreffendheid van bestaande ondersteuningssystemen.

2.4 Europees beleid en visies

2.4.1 Jeugdwerkloosheid

De EU heeft verschillende beleidsmaatregelen en budgetten om jeugdwerkloosheid aan te pakken, omdat volgens de EU het hebben van een baan jongeren helpt een onafhankelijk leven te leiden, negatieve gevolgen op latere leeftijd van werkloosheid op jonge leeftijd te vermijden en de kosten op maatschappelijk niveau te verminderen (Europese Commissie, n.d.e). De EU heeft een brede mededeling over ondersteuning van jeugdwerkgelegenheid, die onder meer betrekking heeft op het verbeteren van beroepsonderwijs en het bevorderen van partnerschappen voor het aanbieden van leerlingplaatsen (Europese Commissie, n.d.e). De Jeugdgarantie maakt ook deel uit van deze mededeling. Dit is een initiatief dat in 2013 is gestart om jongeren te helpen met werk, onderwijs, leerlingplaatsen en stages (Europese Commissie, n.d.b). In 2019 waren 24 miljoen jongeren die bij de Jongerengarantie-regelingen waren ingeschreven, aan een baan of opleiding begonnen (Europese Commissie, n.d.b). Uit onderzoek naar de Jongerengarantie-initiatieven in Roemenië, Italië en Portugal bleek echter dat deze initiatieven qua succes varieerden en dat er in de plannen voor de Jongerengarantie beter rekening moet worden gehouden met de verschillen tussen plattelands- en stedelijke gebieden (Petrescu et al., 2022).

Een ander beleidsinstrument valt onder het Europees Sociaal Fonds+, dat lidstaten verplicht te investeren in jeugdwerkgelegenheid, onderwijs en opleiding, en in het verbeteren van de toegang tot werk (Europese Commissie, n.d.d; Verordening 2021/1057, 2021). Lidstaten met een bovengemiddeld percentage jonge NEET's moeten ten minste 12,5% van hun middelen uit het Europees Sociaal Fonds+ toewijzen aan de ondersteuning van jeugdwerkgelegenheid (Verordening 2021/1057, 2021). Bovendien is ook de NextGenerationEU-begroting gericht op jeugdwerkgelegenheid. Deze begroting is een tijdelijke herstelbegroting na de coronapandemie (Europese Commissie, n.d.a). Er is 22 miljard euro beschikbaar om de werkgelegenheid voor jongeren te ondersteunen in de periode 2021-2027 (Europese Commissie, n.d.e).

2.4.2 Steun uit het gemeenschappelijk landbouwbeleid voor jonge landbouwers

Het aantrekken en behouden van jonge en nieuwe landbouwers is een van de belangrijkste doelstellingen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) van de EU: "een dynamische landbouwsector heeft behoefte aan bekwame en innovatieve jonge landbouwers om in te spelen op maatschappelijke behoeften, van kwaliteitsvoedsel tot publieke milieugoederen" (Europese Commissie, 2019). In het GLB wordt het essentieel geacht om nieuwe landbouwbedrijven te blijven ondersteunen, aangezien jonge en nieuwe landbouwers te maken hebben met belemmeringen zoals de toegang tot grond en krediet, zij meer worden getroffen door prijswolatiliteit (zowel voor productiemiddelen als voor

producten) en zij behoefte hebben aan opleiding op het gebied van ondernemersvaardigheden en risicobeheer (Verordening 2021/2115). Om die redenen biedt het GLB een beleidskader om jonge boeren te ondersteunen en goede arbeids- en leefomstandigheden in plattelandsgebieden te creëren (Europese Commissie, 2019). GLB-middelen zijn op zichzelf wellicht niet toereikend om de belemmeringen waarmee jonge boeren worden geconfronteerd (bijv. toegang tot grond en kapitaal) weg te nemen (Europese Commissie, 2021). Niettemin verplicht het GLB de EU-lidstaten om ten minste 3 % van hun begroting te besteden aan steun voor jonge landbouwers: jonge landbouwers kunnen inkomenssteun ontvangen (een jaarlijkse betaling per hectare of een forfaitair bedrag), evenals startsubsidies voor jonge landbouwers die een bedrijf opzetten, steun voor investeringen en sommige landen bieden samenwerkingsregelingen aan (Europese Commissie, n.d.c). Dit minimum blijft echter ontoereikend: in hun standpunt over het GLB na 2027 stellen jonge landbouwers dat generatievernieuwing de belangrijkste politieke prioriteit van het GLB moet worden, ondersteund door steun ter waarde van 10% van het huidige niveau van de rechtstreekse betalingen, geschat op 30 miljard euro in de periode 2028–2034 (CEJA, 2025a).

In een vrij recent rapport van het EU CAP Network (2025a) wordt de vraag gesteld of de steun voor jonge landbouwers in het kader van het GLB effectief is in het stimuleren van generatievernieuwing. Er werd vastgesteld dat jonge landbouwers een groot percentage vormen van de landbouwers die gebruikmaken van adviesdiensten, dat steun voor jonge landbouwers effectiever was voor generatievernieuwing wanneer deze gericht was op jongeren die al een band met de landbouw hebben, en dat startsteun op sommige locaties hielp om de landbouwsector te verjongen (EU CAP Network, 2025a). De resultaten waren echter gemengd, varieerden per geografische locatie en er is beperkt inzicht in de effectiviteit van steun voor jonge landbouwers op generatievernieuwing (EU CAP Network, 2025a). Ook bleek dat andere GLB-maatregelen kunnen bijdragen aan stijgende grondprijzen, waardoor de steunmaatregelen voor jonge landbouwers van het GLB teniet worden gedaan (Đurić et al., 2019). Daarom blijven de huidige instrumenten voor jonge landbouwers beperkt in omvang, bereik en tijdigheid. Ze pakken structurele belemmeringen zoals grond, kapitaal, kennis, een eerlijk inkomen en de aantrekkelijkheid van het platteland onvoldoende aan; ze zijn niet altijd aangepast aan alle sectoren of rechtsvormen; en vertraagde betalingen kunnen de effectiviteit ervan ondermijnen op het moment dat steun het hardst nodig is (CEJA, 2025a).

Zagata et al. (2017) stelden vast dat jonge opvolgers van reeds bestaande landbouwbedrijven het grootste deel van de steunfondsen voor jonge landbouwers ontvingen. Hoewel er een gebrek aan gedetailleerd bewijs is, schrijft de Europese Commissie (2019) dat nieuwkomers zich meer lijken in te zetten voor innovatie, nieuwe bedrijfsmodellen en alternatieve en toegevoegde waarde biedende landbouw. Uit onderzoek naar nieuwkomers in Italië bleek

echter dat dergelijke innovatieve nieuwe boeren zich niet gesteund voelen door de steunfondsen voor jonge boeren, vanwege de complexiteit van de administratie die nodig is om toegang te krijgen tot steun en omdat de adviesdiensten niet waren afgestemd op hun ondernemingsideeën (Milone & Ventura, 2019).

2.4.3 Visies voor jongeren, plattlandsgebieden en landbouw

In de context van Europees bestuur fungeren visies eerder als conceptuele kaders op hoog niveau dan als bindende rechtsinstrumenten. Hoewel ze geen directe wetgevende kracht hebben en geen concrete, stapsgewijze handhavingsmaatregelen bevatten, fungeren ze als essentiële strategische routekaarten die politieke prioriteiten en langetermijnambities aangeven. Door een gezamenlijke koers uit te stippelen, beogen deze visies – zoals de EU-jeugdstrategie en de langetermijnvisie voor het platteland – de inspanningen van de lidstaten af te stemmen op gemeenschappelijke doelen zoals generatievernieuwing en sociale veerkracht. In de volgende paragrafen worden de belangrijkste EU-visies beschreven die pleiten voor jongeren op het platteland.

Naast beleids- en begrotingssteun heeft de EU ook verschillende visies waarin jongeren op het platteland zijn opgenomen. De Jeugdstrategie van de Europese Unie 2019–2027 was gebaseerd op een dialoog met jongeren en omvat de doelstelling ‘jongeren op het platteland vooruit helpen’ (Raad van de Europese Unie, 2018). De doelstellingen van deze visie zijn het waarborgen van infrastructuur, het creëren van banen, het bevorderen van actieve deelname van jongeren aan besluitvormingsprocessen, het bieden van toegang tot hoogwaardig onderwijs, het creëren van een positief beeld van plattlandsgebieden en het beschermen van plattelandstradities (Raad van de Europese Unie, 2018).

Een andere visie die betrekking heeft op de werkgelegenheid voor jongeren op het platteland en jonge boeren is de EU-langetermijnvisie voor plattlandsgebieden (LVTRA). Deze visie benadrukt het belang van het aantrekken van jonge, nieuwe en vrouwelijke boeren door de toegang tot land te verbeteren en rekening te houden met hun behoeften (Europese Commissie, 2021). Ook landarbeiders komen in dit deel van de visie aan bod. Er wordt ook gesteld dat, wil het platteland sociaal veerkrachtig zijn, alle talenten en diversiteit in onze samenleving moeten worden aangeboord, inclusief die van jongeren (Europese Commissie, 2021).

De onlangs gepubliceerde EU-visie voor landbouw en voedsel hecht veel belang aan jonge boeren: *“de toekomst van de voedselsoevereiniteit in Europa in 2040 rust op de schouders van de jonge en nieuwe boeren van vandaag”* (Europese Commissie, 2025a). Er wordt gesteld dat de leef- en arbeidsomstandigheden meer jonge boeren moeten aantrekken en dat financiële steun gericht moet zijn op boeren die deze het hardst nodig hebben (aangezien het voor

boeren moeilijk blijft om een lening bij een bank te krijgen), met inbegrip van jonge boeren (Europese Commissie, 2025a). De visie wil ook het “recht om te blijven” mogelijk maken voor jonge boeren die in hun gebied willen blijven en daar willen boeren (Europese Commissie, 2025a). Ook worden jonge boeren genoemd als drijvende krachten achter innovatie en wordt de noodzaak benadrukt om de landbouw aantrekkelijk te maken door betere leef- en arbeidsomstandigheden (Europese Commissie, 2025a). Dit mag niet worden gereduceerd tot de bevordering van één specifiek landbouwmodel. Jonge landbouwers zijn voorstander van een brede en pragmatische mix van haalbare trajecten die zijn aangepast aan verschillende territoriale en agrarische realiteiten (EU CAP Network, 2025b). Dit omvat natuurgerichte benaderingen zoals agro-ecologie, agroforestry, conserverende landbouw en geïntegreerde plaagbestrijding, maar ook technologische en innovatieve hulpmiddelen zoals precisielandbouw, drones, satellietbeelden en andere oplossingen die helpen productiviteit, veerkracht en milieuprestaties met elkaar te verzoenen.

Bovendien biedt de EU-strategie voor generatievernieuwing in de landbouw, gepubliceerd op 21 oktober 2025 (Europese Commissie, 2025b), een meer gericht kader om te begrijpen wat jonge landbouwers in de praktijk nodig hebben (Europese Commissie 2025c). De strategie stelt voor dat alle lidstaten tegen 2028 hun eigen nationale strategieën voor generatievernieuwing vaststellen als onderdeel van hun nationale en regionale partnerschapsplannen, en introduceert een breder ‘startpakket voor jonge landbouwers’ dat opstartsteun, investeringssteun en toegang tot financiële instrumenten combineert. Ook wordt aandacht besteed aan bedrijfsoverdracht, belastingheffing, opvolging, sociale bescherming, opleiding, vervangingsdiensten en de noodzaak om van de landbouw een levensvatbare en bevredigende carrière te maken, terwijl een ambitieuze doelstelling wordt vastgesteld om het aandeel jonge landbouwers in de EU tegen 2040 te verhogen. Jonge Europese landbouwers verwelkomen deze positieve stappen, met name de grotere erkenning van toegang tot grond, financiering, kennis en sociale voorwaarden, evenals de aandacht voor opvolging, pensionering, bewustwording rond geestelijke gezondheid en organisaties van jonge landbouwers (Europese Commissie 2025c). Tegelijkertijd werd benadrukt dat de geloofwaardigheid van de strategie wordt ondermijnd door het ontbreken van een bindend, afgeschermd GLB-budget voor jonge landbouwers in de wetgevingsvoorstellen voor de periode na 2027: volgens de CEJA moeten ambitieuze doelstellingen en politieke erkenning gepaard gaan met concrete financiële toezeggingen, wil generatievernieuwing in de praktijk werkelijkheid worden (CEJA, 2025b).

3 Enquête

In dit hoofdstuk presenteren en bespreken we de resultaten van de enquête onder agrarische en plattelandsjongeren in Oostenrijk, Spanje, Nederland en Polen. We presenteren eerst enkele gegevens over de respondenten (geslacht, opleiding, woongebied); vervolgens over inkomen, werkgelegenheid en huishoudsamenstelling; daarna presenteren we aspecten en kwesties met betrekking tot de landbouw, zoals landbouwactiviteiten, beleidssteun, duurzame praktijken en het gebruik van digitale hulpmiddelen; en ten slotte de visies van agrarische en plattelandsjongeren op werkgelegenheid, beleid en het gevoel erbij te horen op het platteland.

3.1 Kenmerken van de respondenten

Vragen over geslacht, opleiding en woonplaats werden aan het einde van de enquête gesteld. Aangezien ongeveer 730 respondenten het eerste deel van de vragenlijst hebben ingevuld en ongeveer 365 de volledige enquête hebben ingevuld (zie tabel 1.1), hebben de kenmerken van de respondenten alleen betrekking op de groep die de volledige enquête heeft ingevuld.

Geslacht

Wat de geslachtsverhouding betreft, namen meer vrouwen dan mannen deel aan de enquête (Tabel A2.1)³. Dit geldt met name voor respondenten in Spanje en Polen. In Oostenrijk is de verhouding ongeveer 50/50, terwijl in Nederland meer mannen dan vrouwen hebben deelgenomen. Dit komt hoogstwaarschijnlijk doordat in Nederland vooral jongeren in de landbouw – d.w.z. degenen met (gedeeltelijk) inkomen uit de landbouw – de enquête hebben ingevuld (zie ook tabel 3.4). Onder jonge boeren in Nederland zijn er meer mannen dan vrouwen.

Opleiding

Wat het opleidingsniveau van de respondenten betreft, heeft bijna de helft een universitair diploma en een derde een beroepsopleiding (Tabel A2.2). Wat vooral opvalt, is dat de helft van de respondenten uit Polen het voortgezet onderwijs als hoogste opleidingsniveau heeft, terwijl in Nederland bijna 90% een beroepsopleiding als hoogste opleidingsniveau heeft.

Woongebied

Toen hen werd gevraagd hun woongebied te classificeren, identificeerde de meerderheid van de respondenten dit als overwegend landelijk of afgelegen landelijk. In Polen classificeerde echter bijna de helft van de respondenten hun gebied als stedelijk of overwegend stedelijk, wat aanzienlijk afwijkt van het algemene gemiddelde en van dat van de andere drie landen. Aangezien de definities van 'stedelijk' en 'landelijk' van land tot land kunnen verschillen, of zelfs tussen regio's binnen een land, hebben we de respondenten ook gevraagd hoe lang het duurt om onder normale verkeersomstandigheden

3. De tafelnummers, beginnend met A2, zijn te vinden in bijlage 2.

met de auto naar het dichtstbijzijnde ziekenhuis te rijden (zie tabel A2.4) als indicator voor afgelegenheid. Hieruit blijkt dat 57% van de respondenten minder dan 30 minuten nodig heeft om bij een ziekenhuis te komen. Er zijn enkele verschillen tussen de landen: in Spanje heeft 55 % van de respondenten meer dan 30 minuten nodig. Hoewel de reistijd naar het dichtstbijzijnde ziekenhuis als indicator voor afgelegenheid werd gebruikt, merken sommige respondenten op dat dit niets zegt over de bereikbaarheid van een ziekenhuis met het openbaar vervoer of over de kwaliteit van de gezondheidszorgvoorzieningen, aangezien de reistijd naar ziekenhuizen die het volledige scala aan moderne behandelingen aanbieden, met de auto (veel) meer dan een uur kan bedragen.

3.2 Inkomen, werkgelegenheid en samenstelling van het huishouden

De gegevens die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd, geven de samenstelling van de respondentenpopulatie weer op basis van inkomen, werkgelegenheid en huishoudsamenstelling. Belangrijk om hier te vermelden is dat de verschillen tussen bijvoorbeeld landen of tussen agrarische en plattelandsjongeren (d.w.z. jongeren met of zonder inkomen uit de landbouw) niet altijd wijzen op daadwerkelijke verschillen tussen landen of groepen, maar in de eerste plaats op verschillen binnen de groep van respondenten.

Belangrijkste bron van inkomen

Wanneer we kijken naar de groep respondenten wat betreft hun primaire bron van inkomsten (Tabel 3.1), zien we dat een derde de landbouw als belangrijkste bron van inkomsten heeft. Dit percentage ligt veel hoger in Nederland, waar 74% van de respondenten de landbouw als primaire bron van inkomsten heeft. Onder Spaanse en Poolse respondenten ligt dit percentage veel lager (rond de 13%). Dit weerspiegelt zeer waarschijnlijk de verschillende soorten organisaties en kanalen via welke de respondenten werden gemobiliseerd, bijvoorbeeld via NAJK en landbouwscholen (beroepsopleiding) in Nederland en via RYE en nationale plattelandsjongerenorganisaties in Spanje en Polen. Een ander opvallend verschil is steun van het gezin als primaire bron van inkomsten: 33% in Polen tegenover 8% of minder in de andere drie landen.

Tabel 3.1. Belangrijkste bron van inkomsten (percentages in cursief wijken minstens 10% af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	747	89	346	225	87
Landbouw (zelfstandigen)	19,3%	23,6%	11,0%	33,3%	11,5%
Landbouw (in loondienst)	14,2%	6,7%	2,3%	40,4%	1,1%
Niet-landbouw (zelfstandigen)	5,6%	3,4%	9,2%	1,8%	3,4%

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Niet-landbouw (in loondienst)	37,8%	53,9%	48,3%	16,0%	35,6%
Steun van het gezin	9,5%	5,6%	8,4%	3,6%	33,3%
Basisinkomen ter ondersteuning van duurzaamheid	0,3%	0,0%	0,3%	0,0%	1,1%
Sociale uitkeringen	1,7%	2,2%	2,3%	0,4%	2,3%
Subsidies voor agromilieue	0,1%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%
Besparingen	2,7%	0,0%	3,5%	1,3%	5,7%
Overige	8,8%	4,5%	14,5%	3,1%	5,7%

In Oostenrijk heeft 54% van de respondenten een niet-agrarische betaalde baan als primaire bron van inkomsten. Veel jonge boeren in Oostenrijk hebben het bedrijf nog niet overgenomen en verdienen daarom hun belangrijkste inkomen met een andere baan. Vanwege de kleinschalige, familiebedrijven in de landbouwsector moeten veel boeren in Oostenrijk een andere baan aannemen om financieel rond te komen.

Secundaire inkomstenbronnen

Dit brengt ons bij het belang van secundaire inkomstenbronnen (Tabel 3.2). Ongeveer 75% van de respondenten heeft ook diverse secundaire inkomstenbronnen, waarbij 33% van de Spaanse respondenten geen secundaire inkomstenbronnen heeft en slechts 14% van de Poolse respondenten zonder secundaire inkomsten. Steun van familie en spaargeld zijn het belangrijkste, gevolgd door loondienst en zelfstandig ondernemerschap binnen en buiten de landbouw. De Poolse respondenten verschillen nogal van die uit de andere drie landen, met relatief hoge percentages voor niet-agrarisch zelfstandig ondernemerschap, steun van familie en spaargeld als secundaire inkomstenbronnen.

Tabel 3.2. Secundaire inkomstenbronnen (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	731	86	342	216	87
Landbouw (zelfstandigen)	15,2%	25,6%	9,1%	23,6%	8,0%
Landbouw (in loondienst)	10,1%	17,4%	2,0%	22,7%	3,4%
Niet-landbouw (zelfstandigen)	10,4%	10,5%	7,9%	7,9%	26,4%

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Niet-landbouw (in loondienst)	12,4%	16,3%	13,5%	11,6%	6,9%
Steun van het gezin	21,8%	14,0%	20,5%	18,1%	43,7%
Basisinkomen ter ondersteuning van duurzaamheid	0,5%	0,0%	1,2%	0,0%	0,0%
Sociale uitkeringen	4,1%	5,8%	4,1%	4,2%	2,3%
Subsidies voor agromilieu	3,0%	4,7%	4,1%	1,9%	0,0%
Besparingen	19,7%	11,6%	16,1%	19,9%	41,4%
Overige	6,8%	4,7%	5,8%	7,4%	11,5%
Geen	25,6%	19,8%	33,0%	20,8%	13,8%

Respondenten met een niet-agrarisch inkomen – als zelfstandige en/of in loondienst – als primaire of secundaire inkomstenbron, werken in een breed scala aan economische sectoren, variërend van toerisme en horeca tot verkoop en marketing, onderwijs, gezondheidszorg en de bouw. Deze grote verscheidenheid aan banen geldt voor alle vier de landen.

Samenstelling van de huishoudens

Wat de samenstelling van de huishoudens betreft (Tabel A2.5) zijn er voornamelijk overeenkomsten tussen de landen; er is een grote diversiteit aan huishoudens, waarbij het uitgebreide huishouden in alle landen het meest voorkomt en het gedeelde huishouden het minst. Alleen in Nederland is er een relatief laag percentage parenhuishoudens en een relatief groot percentage gezinshuishoudens in vergelijking met het gemiddelde. Onder de Poolse respondenten woont een relatief hoog percentage in een uitgebreide gezinshuishouden. Dit kan te wijten zijn aan de lagere gemiddelde leeftijd van de Poolse respondenten (23 jaar) in vergelijking met de totale gemiddelde leeftijd (28 jaar) van de respondenten.

Tevredenheid over het netto-inkomen van het huishouden

De respondenten werd ook gevraagd het netto-inkomen van hun totale huishouden te beoordelen op een 5-puntsschaal, variërend van zeer ontoereikend tot zeer goed (Tabel 3.3). Hieruit blijkt dat gemiddeld 31% van de agrarische en plattelandsjongeren het als (zeer) ontoereikend beoordeelt, 44% als bevredigend en 25% als zeer goed. Er zijn echter aanzienlijke verschillen tussen de landen. In Spanje en Polen vindt respectievelijk 48% en 33% van de respondenten het netto-inkomen van hun huishouden (zeer) ontoereikend, in de andere twee landen ligt dit rond of onder de 10%. In Oostenrijk en Nederland beschouwt 40-45% van de respondenten het inkomen van hun huishouden als (zeer) goed, vergeleken met slechts 8,5% in Spanje.

Table 3.3. Tevredenheid over het netto-inkomen van het huishouden (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	746	89	346	224	87
Zeer onvoldoende	5,0%	0,0%	9,0%	2,2%	1,1%
Onvoldoende	25,7%	6,7%	39,3%	9,8%	32,2%
Voldoende	44,1%	47,2%	43,1%	44,6%	43,7%
Goed	20,1%	29,2%	7,2%	36,6%	19,5%
Zeer goed	5,1%	16,9%	1,4%	6,7%	3,4%

Er werden geen grote verschillen in inkomens tevredenheid vastgesteld met betrekking tot de woonplaats (van stedelijk naar landelijk), het opleidingsniveau en het aandeel van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen, met uitzondering van het verschil tussen geen inkomen uit landbouw en een aandeel van 75-100% van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen. Van de respondenten zonder inkomen uit de landbouw beschouwt 37% het inkomen van hun huishouden als (zeer) ontoereikend, terwijl dit geldt voor 19% van de respondenten wier huishoudinkomen grotendeels (76-100%) afkomstig is uit de landbouw. Onder de laatsten beoordeelt 33% hun inkomen als (zeer) goed, terwijl dit slechts het geval is voor 20% van de respondenten zonder inkomen uit de landbouw. Dit zou kunnen betekenen dat er een lichte neiging bestaat om positiever te zijn over het gezinsinkomen naarmate het aandeel van het landbouwinkomen in het totale gezinsinkomen toeneemt. Landeneffecten kunnen hier echter ook een rol spelen, aangezien de meeste respondenten uit Spanje en Polen geen inkomen uit de landbouw hebben (Tabel 3.4) en de respondenten in die landen relatief negatiever zijn over hun inkomen in vergelijking met respondenten uit Oostenrijk en Nederland (Tabel 3.3).

Aandeel van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen

Het aandeel van het landbouwinkomen in het jaarinkomen van het huishouden, gerelateerd aan het woongebied, laat zien dat 70-90% van de respondenten uit (overwegend) stedelijke gebieden geen landbouwinkomen heeft, terwijl iets meer dan de helft (52-55%) van de respondenten uit (afgelegen) plattelandsgebieden geen landbouwinkomen heeft. Het inkomen van 22-25 % van de respondenten die in (afgelegen) plattelandsgebieden wonen, is grotendeels (>50 %) afkomstig uit de landbouw. Dit toont aan dat mensen die in (afgelegen) plattelandsgebieden wonen, gedeeltelijk of grotendeels afhankelijk zijn van de landbouw als bron van inkomsten.

Tabel 3.4. Aandeel van het landbouwincome in het jaarinkomen van huishoudens (percentages in cursief wijken minstens 10% af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	713	88	326	215	84
Geen inkomen uit landbouw	44,9%	30,7%	63,5%	10,7%	75,0%
1 - 25%	18,4%	28,4%	13,5%	23,3%	14,3%
26 - 50%	10,2%	14,8%	7,1%	16,7%	1,2%
51 - 75%	10,8%	10,2%	8,3%	18,1%	2,4%
76 - 100%	15,7%	15,9%	7,7%	31,2%	7,1%

3.3 Landbouw: activiteiten, beleidsondersteuning, duurzaamheid, digitale hulpmiddelen en seizoensgebonden werkdruk

In dit hoofdstuk presenteren we enkele bevindingen met betrekking tot de landbouw: de landbouwactiviteiten, de financiële steun die boeren (niet) ontvangen, welke duurzame landbouwpraktijken worden toegepast en waarom (niet), en of digitale hulpmiddelen worden gebruikt in de landbouw en waarom (niet). Belangrijk om te vermelden is dat de reeks enquêtevragen die in dit hoofdstuk wordt gepresenteerd, alleen is beantwoord door respondenten die aangaven (enige) inkomsten uit de landbouw te hebben. Respondenten zonder landbouwinkomsten hebben deze vragen overgeslagen. Dit betekent ook dat het aantal respondenten een stuk lager ligt en dat vergelijkingen tussen bijvoorbeeld landen minder veelzeggend worden vanwege de zeer lage betrouwbaarheid.

Landbouwactiviteiten

Wat landbouwactiviteiten betreft, zien we een grote verscheidenheid aan activiteiten onder de respondenten (Tabel 3.5). De percentages in sommige landen wijken behoorlijk sterk af van het gemiddelde, wat wijst op nationale verschillen in landbouwactiviteiten, maar houd daarbij wel rekening met de kanttekening dat het aantal respondenten voor sommige landen klein is (met name Polen en Oostenrijk). Bosbouw is duidelijk een belangrijke landbouwactiviteit in Oostenrijk, aangezien 48% van het landoppervlak van het land bedekt is met bos. De categorie 'overige' is vrij hoog in Oostenrijk en Spanje, en dit heeft grotendeels betrekking op wijnbouw (in beide landen) en olijventeelt (Spanje).

Table 3.5. Landbouwactiviteiten (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	271	49	83	122	17
Akkerbouw	47,2%	53,1%	51,8%	35,2%	94,1%
Zuivel	33,2%	24,5%	10,8%	54,9%	11,8%
Tuinbouw (buiten)	10,3%	10,2%	13,3%	8,2%	11,8%
Tuinbouw (binnen / kas)	2,2%	4,1%	1,2%	1,6%	5,9%
Vee (vlees, eieren)	42,2%	55,1%	42,2%	41,0%	17,6%
Bosbouw	11,4%	51,0%	4,8%	1,6%	0,0%
Aquacultuur	0,7%	2,0%	1,2%	0,0%	0,0%
Overige	18,8%	24,5%	28,9%	11,5%	5,9%

Financiële steun

Boeren hebben in het algemeen recht op verschillende vormen van financiële GLB-steun. Daarnaast zijn er ook specifieke steunmaatregelen voor jonge boeren. Tabel 3.6 laat zien welke steunmaatregelen beschikbaar zijn en welk deel van de jonge landbouwers het afgelopen jaar (geen) GLB-steun heeft ontvangen. Er zijn enkele verschillen tussen de landen (bijvoorbeeld dat meer Oostenrijkse jonge landbouwers meer algemene GLB-steun en specifieke GLB-steun voor jonge landbouwers ontvangen in vergelijking met hun collega's in de andere drie landen), maar de algemene trend is vrijwel gelijk. De enquêteresultaten suggereren ook dat de huidige steunregeling de respondenten niet volledig bereikt of tevredenstelt. Bijna 40 % van de respondenten geeft aan geen door de EU gefinancierde steun te ontvangen, hoewel de meeste niet-ontvangers op de hoogte zijn van dergelijke programma's. Van degenen die de vraag over de toereikendheid hebben beantwoord (Tabel 3.7), is ongeveer 45 % het er niet mee eens dat de huidige financiële steun voor jonge landbouwers toereikend is. Dit geeft aan dat het niet alleen gaat om het bestaan en de toereikendheid van GLB-instrumenten, maar ook om de toegankelijkheid, adequaatheid en praktische relevantie ervan.

Table 3.6. Ontvangen steun in de afgelopen 12 maanden (percentages in cursief wijken ten minste 10 % af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	135	35	40	53	7
Algemene GLB-steun: rechtstreekse betalingen (BISS, CRISS, milieuregelingen, gekoppelde steun voor bepaalde sectoren)	57,5%	73,9%	55,4%	51,6%	64,7%
Algemene GLB-steun: steun voor plattelandsontwikkeling (steun voor achtergestelde gebieden, investeringssteun, samenwerking, financiële instrumenten)	32,5%	58,7%	33,7%	23,8%	17,6%
Algemene GLB-steun: overige	2,2%	4,3%	0,0%	3,3%	0,0%
GLB-steun gericht op jonge landbouwers: Aanvullende inkomenssteun voor uw landbouwers - Pijler 1	13,1%	26,1%	10,8%	11,5%	0,0%
GLB-steun gericht op jonge landbouwers: Vestigings-/startsubsidie - Pijler 2	9,0%	28,3%	9,6%	1,6%	5,9%
GLB-steun gericht op jonge landbouwers: Aanvullende steun voor investeringen voor jonge landbouwers - Pijler 2	1,9%	4,3%	1,2%	0,8%	5,9%
CAP-steun gericht op jonge landbouwers: samenwerkingsmaatregelen	0,7%	2,2%	0,0%	0,8%	0,0%

CAP-steun gericht op jonge landbouwers: Overige	0,4%	2,2%	0,0%	0,0%	0,0%
Steun voor de landbouw buiten het GLB	4,5%	6,5%	3,6%	4,9%	0,0%
Ik heb geen financiële steun ontvangen van door de EU gefinancierde steunprogramma's, maar ik ben op de hoogte van deze programma's	25,7%	19,6%	28,9%	24,6%	35,3%
Ik heb geen financiële steun ontvangen van door de EU gefinancierde steunprogramma's en ik ben niet op de hoogte van deze programma's	12,7	4,3%	10,8%	17,2%	11,8%

Tabel 3.7. Mate van instemming met de volgende stelling: “De huidige financiële steun voor jonge boeren die ik ontvang, is voldoende” (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	135	35	40	53	7
Helemaal oneens	11,1%	2,9%	30,0%	1,9%	14,3%
Oneens	33,3%	17,1%	27,5%	43,4%	71,4%
Neutral	44,4%	57,1%	30,0%	50,9%	14,3%
Mee eens	9,6%	22,9%	7,5%	3,8%	0,0%
Helemaal mee eens	1,5%	0,0%	5,0%	0,0%	0,0%

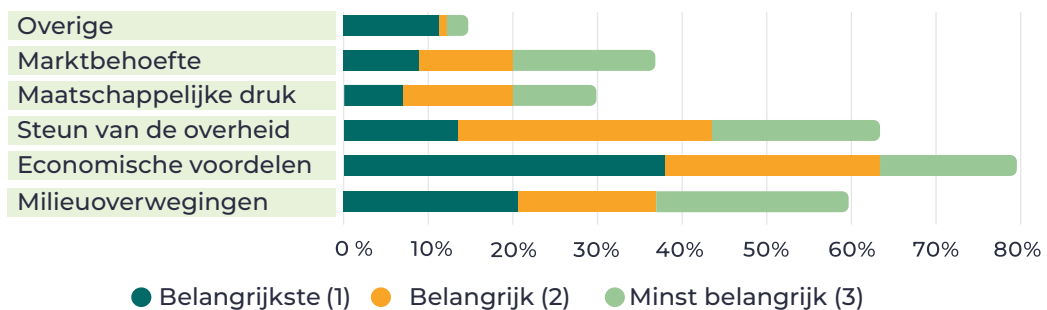
Duurzame landbouwpraktijken

Uit de enquêteresultaten blijkt dat jonge boeren een grote verscheidenheid aan landbouwpraktijken toepassen (Fig. 3.1). Vruchtwisseling, bodembedekkers en het gebruik van hernieuwbare energie zijn de meest voorkomende praktijken (toegepast door meer dan 35% van de respondenten), gevolgd door een groot aantal praktijken die door 25-30% van de respondenten werden toegepast. Er zijn nogal wat verschillen tussen de landen (zie tabel A2.6), wat deels te wijten kan zijn aan nationale verschillen in landbouwactiviteiten (tabel 3.5). Uit de vergelijking tussen de landen blijkt dat jonge boeren in Oostenrijk vaker en in grotere mate duurzame landbouwpraktijken toepassen dan jonge boeren in andere landen.

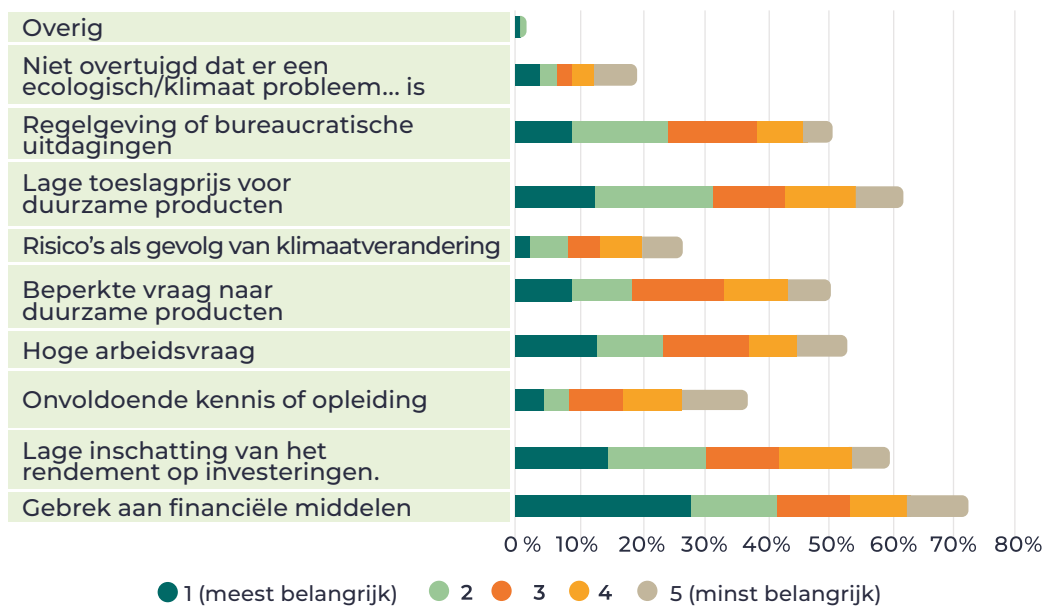
Figuur 3.1. Toepassing van duurzame landbouwpraktijken (n=192) zie ook tabel A2.6)

De respondenten werd ook gevraagd aan te geven wat hen motiveert om duurzame landbouwpraktijken toe te passen (figuur 3.2) en wat hen daarvan weerhoudt (figuur 3.3). Wat betreft de motivaties werd de respondenten gevraagd de drie meest relevante te selecteren en deze in volgorde van belangrijkheid te rangschikken. Hieruit blijkt dat de toepassing van duurzame landbouwpraktijken voornamelijk wordt gedreven door economische voordelen, gevolgd door overheidssteun en milieuoverwegingen. Maatschappelijke druk en marktvrage zijn ook relevant voor (meer dan) 30% van de respondenten. Redenen die onder de categorie ‘overig’ werden genoemd, zijn bodemgezondheid, menselijke gezondheid en ideologie.

Figuur 3.2. Motivaties voor het toepassen van duurzame landbouwpraktijken (n=156)

Wat betreft de redenen die jonge boeren ervan weerhouden om duurzame landbouwpraktijken (verder) in te voeren, werd de respondenten gevraagd de vijf meest relevante redenen te selecteren en deze te rangschikken in volgorde van meest (1) tot minst (5) belangrijk (Fig. 3.3). De resultaten wijzen op een verscheidenheid aan onderling samenhangende economische redenen die de (verdere) implementatie van duurzame landbouwpraktijken in de weg staan: gebrek aan financiële middelen en een verwachte lage investeringsrendement, waarschijnlijk als gevolg van het gecombineerde effect van een lage vraag en lage premieprijzen voor duurzame producten en hoge arbeidskosten. Regelgevende of bureaucratische uitdagingen werden ook vaak genoemd (in totaal door 50% van de respondenten) en duiden op onvoldoende institutionele ondersteuning voor duurzame landbouw. Hoewel onvoldoende kennis of opleiding van minder belang is, wordt dit nog steeds door bijna 40% van de respondenten als een relevante reden beschouwd.

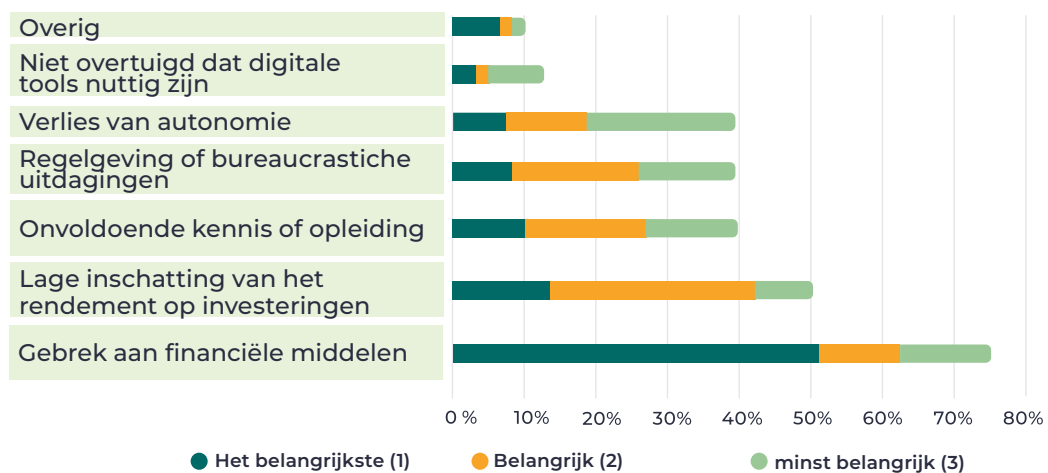

Figuur 3.3. Redenen die de implementatie van duurzame landbouwpraktijken verhinderen (n=150)

Digitale landbouwtools

Digitale landbouwtools, zoals drones, gewassensoren en robotica, worden gepromoot als belangrijk voor de toekomst van duurzame landbouw. Uit de enquête blijkt dat deze hulpmiddelen door 32% van de respondenten (n=182) worden gebruikt en dat de algemene verdeling van 32/68 tussen gebruikers en niet-gebruikers grotendeels hetzelfde is voor de meeste landen, met uitzondering van Polen, waar geen van de respondenten digitale hulpmiddelen gebruikt. Aangezien slechts 12 respondenten uit Polen deze vraag hebben beantwoord, is het onmogelijk om conclusies te trekken.

De respondenten die digitale landbouwtools gebruiken, werd gevraagd aan te geven wat hen motiveert om deze tools te gebruiken. Twee redenen kwamen het meest naar voren: economische voordelen (87%) en mogelijkheden om arbeid te besparen (79%). Milieuoverwegingen kwamen naar voren als derde reden (34%), maar voornamelijk als de minst belangrijke van de drie meest relevante redenen die konden worden geselecteerd. Aangezien slechts 47 respondenten deze vraag hebben beantwoord, is het belangrijk hieruit geen al te harde conclusies te trekken. Een grotere groep respondenten beantwoordde de vraag over de belangrijkste redenen die de implementatie van digitale landbouwtools in de weg staan (Fig. 3.4). Hieruit blijkt dat een gebrek aan financiële middelen of hoge initiële kosten het vaakst worden genoemd en ook als belangrijkste reden worden aangemerkt, gevolgd door de lage geschatte return on investment. Naast deze economische redenen worden drie andere redenen door bijna 40% van de respondenten genoemd. Hoewel economische voordelen dus worden gezien als het belangrijkste voordeel van de implementatie van digitale hulpmiddelen, weerhoudt het gebrek aan financiële middelen velen ervan deze te implementeren. Als gevolg hiervan kunnen boeren die zich deze investeringen niet kunnen veroorloven, in een neerwaartse spiraal terechtkomen.

Figuur 3.4. Redenen die de implementatie van digitale landbouwtools verhinderen (n=137)

Gevolgen van het EU-beleid voor de transitie naar duurzame landbouw

Het laatste onderwerp in dit hoofdstuk is de verwachte impact van het EU-beleid voor de transitie naar duurzame landbouw op de toekomstperspectieven voor de landbouw. Tabel 3.8 laat zien dat ongeveer een kwart van de jonge boeren verwacht dat deze impact positief zal zijn en bijna de helft verwacht dat deze negatief zal zijn. De verschillen tussen de landen zijn klein, met een lichte neiging naar een negatievere verwachting in Spanje en Polen.

Tabel 3.8. De verwachte impact van het EU-beleid voor de transitie naar duurzame landbouw op de eigen toekomstperspectieven voor de landbouw (percentages in cursief wijken minstens 10% af van het totale gemiddelde)

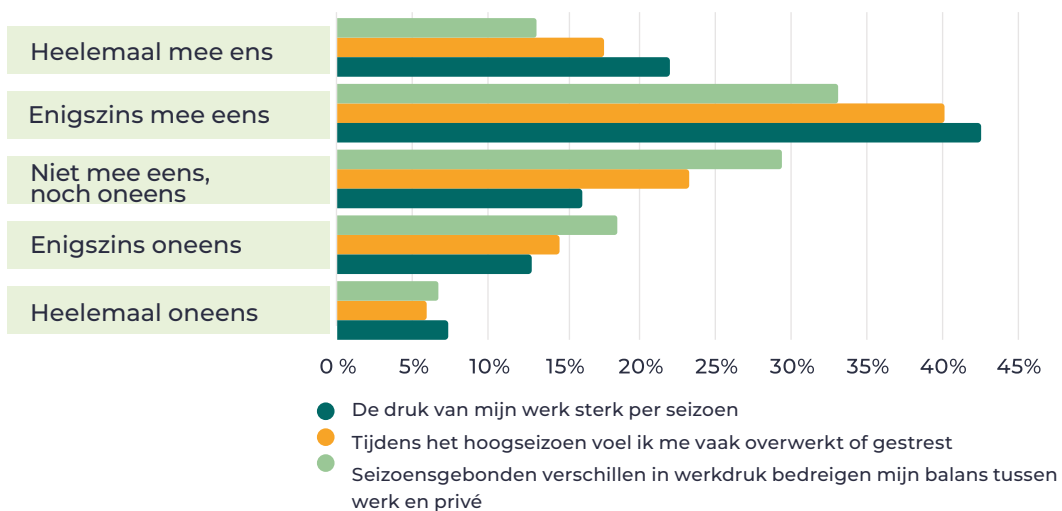
	Total	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	159	41	48	59	11
Zeer positief	3,1%	0,0%	6,3%	1,7%	9,1%
Enigszins positief	22,6%	31,7%	12,5%	28,8%	0,0%
Geen invloed	15,1%	12,2%	6,3%	20,3%	36,4%
Enigszins negatief	27,7%	34,1%	29,2%	20,3%	36,4%
Zeer negatief	19,5%	14,6%	27,1%	16,9%	18,2%
Weet niet	11,9%	7,3%	18,8%	11,9%	0,0%

3.4. Visies op werkdruk, werkgelegenheid en beleid

Het laatste blok vragen gaat over werkdruk, werkgelegenheid en beleid met betrekking tot werkgelegenheid. Deze vragen zijn beantwoord door zowel agrarische als plattelandsjongeren.

Werkdruk

De respondenten werd gevraagd om drie stellingen over de werkdruk te beoordelen (Fig. 3.5). Hieruit blijkt dat de meeste (65%) respondenten het ermee eens zijn dat de werkdruk seizoensgebonden is. De meerderheid (57%) geeft ook aan zich overwerkt te voelen tijdens pieken in het hoogseizoen en iets minder dan de helft (46%) van de respondenten ervaart dit als een bedreiging voor de balans tussen werk en privéleven. Er zijn enkele kleine verschillen tussen de landen, maar de algemene trend in alle vier de landen is dezelfde als de gemiddelde trend.

Figuur 3.5. Stellingen over werkdruk (n=461)**Vertrouwen in het behoud van een stabiele baan**

Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan (zeer) veel vertrouwen te hebben in het behoud van een stabiele baan (inclusief zelfstandig ondernemerschap) in de komende 5 jaar. Respondenten in Oostenrijk zijn veel zelfverzekerder dan het gemiddelde, terwijl respondenten in Polen het minst zelfverzekerd zijn (Tabel 3.9). Dit kan ook worden verklaard door het feit dat Poolse respondenten minder tevreden zijn met hun inkomen (tabel 3.3) en meer vertrouwen op financiële steun van hun familie en spaargeld als inkomstenbronnen (tabellen 3.1 en 3.2). Een ander verschil dat we zien, is dat het vertrouwen in het behoud van stabiel werk toeneemt naarmate het aandeel van het landbouwincome in het totale gezinsinkomen hoger is. Dit kan te wijten zijn aan een sterke arbeidsethos en ondernemersgeest onder jonge boeren, waardoor ze erop vertrouwen dat ze op de een of andere manier een stabiel inkomen kunnen behouden.

Tabel 3.9. Vertrouwen in het behoud van een stabiele baan in de komende vijf jaar: totale en landelijke percentages (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde))

	Total	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	370	63	197	57	53
Helemaal niet zeker	12,4%	1,6%	17,3%	1,8%	18,9%
Geen vertrouwen	20,3%	4,8%	27,4%	17,5%	15,1%
Neutraal	17,6%	15,9%	11,2%	21,1%	39,6%
Zelfverzekerd	31,9%	39,7%	28,4%	47,4%	18,9%
Zeer zeker	17,8%	38,1%	15,7%	12,3%	7,5%

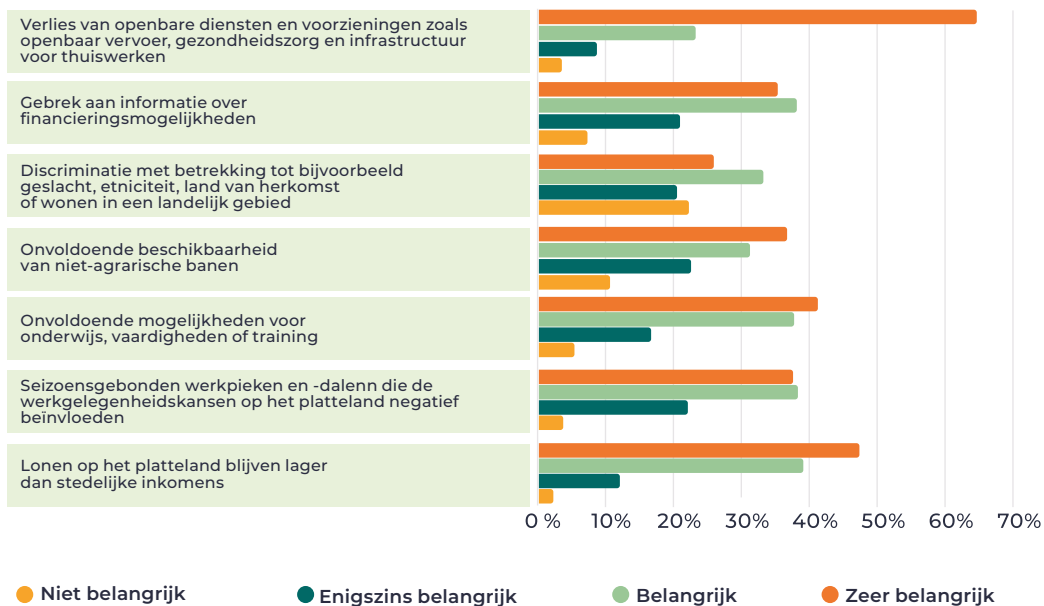
Tabel 3.10. Vertrouwen in het behoud van stabiele werkgelegenheid in de komende vijf jaar in relatie tot het aandeel van het landbouwincome in het gezinsinkomen (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde)

	Aandeel van het landbouwincome in het gezinsinkomen					
	Total	0%	1-25%	26-50%	51-75%	76-100%
Aantal respondenten	382	235	51	24	34	38
Helemaal niet zeker	12,3%	15,7%	11,8%	0,0%	11,8%	0,0%
Geen vertrouwen	20,4%	23,0%	15,7%	25,0%	14,7%	13,2%

	Aandeel van het landbouwincome in het gezinsinkomen					
	Total	0%	1-25%	26-50%	51-75%	76-100%
Aantal respondenten	382	235	51	24	34	38
Neutraal	18,1%	20,0%	13,7%	20,8%	20,6%	7,9%
Zelfverzekerd	31,4%	26,8%	37,3%	33,3%	32,4%	50,0%
Zeer zeker	17,8%	14,5%	21,6%	20,8%	20,6%	28,9%

Uitdagingen voor het plattelandsbeleid

Op basis van het literatuuronderzoek (hoofdstuk 2) en de PESTE-analyse (bijlage 1) werd de respondenten gevraagd om op een 4-puntsschaal (van niet belangrijk tot zeer belangrijk) aan te geven hoe belangrijk zij een aantal beleidsuitdagingen vinden. Figuur 3.6 laat zien dat de meeste beleidsuitdagingen waarmee agrarische en plattelandsjongeren worden geconfronteerd, als (zeer) belangrijk worden ervaren. De belangrijkste beleidsuitdaging is het verlies van openbare diensten en voorzieningen, de minst belangrijke is discriminatie op grond van geslacht, etniciteit, land van herkomst en/of plattelandsafkomst. Maar zelfs die uitdaging wordt door 58% van de respondenten nog steeds als belangrijk of zeer belangrijk aangemerkt.

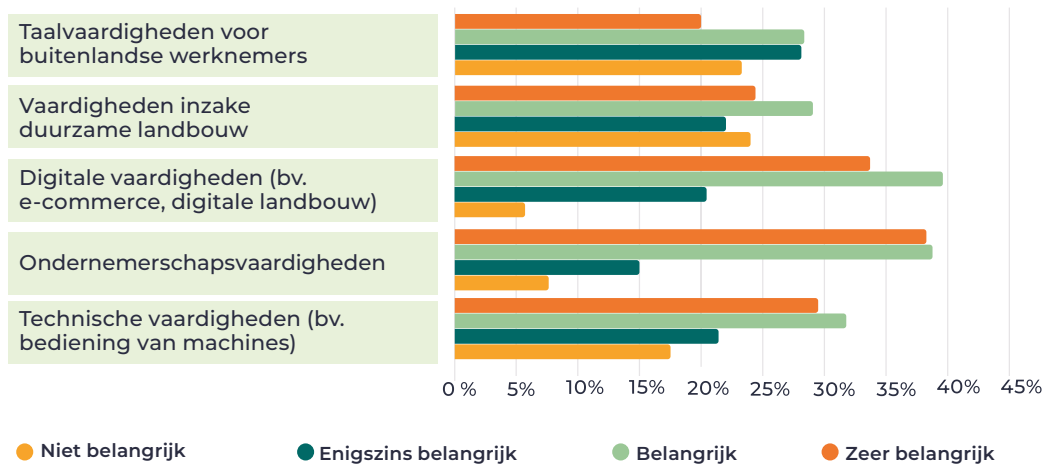

Figuur 3.6 Belang van uitdagingen op het gebied van plattelandsbeleid (n=371; zie ook tabellen A2.6 en A2.7)

Het belang van deze uitdagingen voor het plattelandsbeleid verschilde ook per land (zie tabel A2.7). Over het algemeen zijn de Spaanse respondenten, gevolgd door de Poolse respondenten, veel meer geneigd om al deze beleidsuitdagingen (veel) belangrijker te vinden dan de agrarische en plattelandsjongeren in Oostenrijk en Nederland. Dit kan te maken hebben met het feit dat er in die landen meer diensten en onderwijsmogelijkheden in de buurt zijn. Verschillen in het belang van deze uitdagingen voor het plattelandsbeleid hielden soms ook verband met het aandeel van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen (zie tabel A2.8), wat wijst op verschillen tussen jongeren op het platteland en agrarische jongeren. Zo wordt discriminatie als onbelangrijk beschouwd door 40-50% van de respondenten bij wie het aandeel van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen hoger is dan 25%. Bij plattelandsjongeren (zonder agrarisch inkomen) vindt slechts 9% dit niet belangrijk, terwijl 70% het als een (zeer) belangrijke beleidsuitdaging beschouwt.

Vaardigheden voor loopbaanontwikkeling

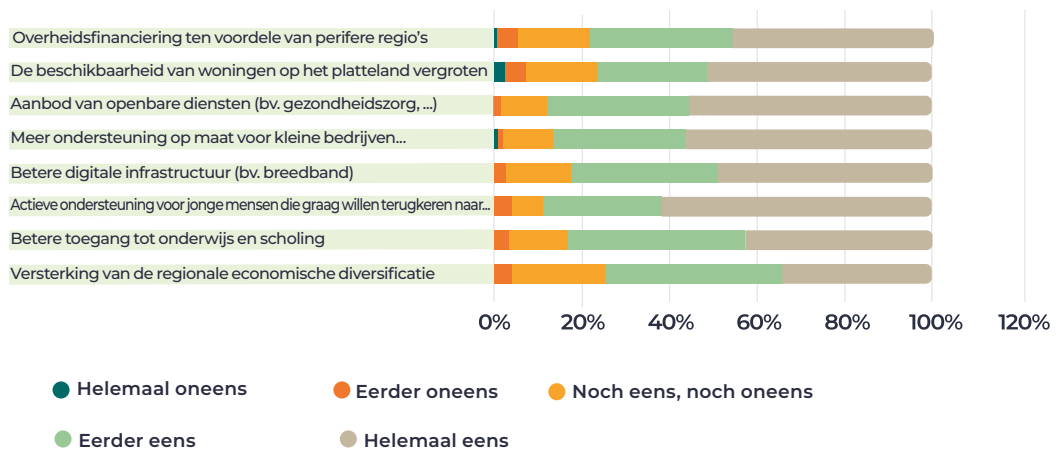
Agrarische en plattelandsjongeren werd ook gevraagd naar de vaardigheden die zij nodig hebben of belangrijk vinden om hun carrière vooruit te helpen. Bedrijfsmanagementvaardigheden en digitale vaardigheden worden het vaakst genoemd als belangrijke en zeer belangrijke vaardigheden om te hebben of te verwerven, en nauwelijks als onbelangrijk. Er zijn enkele verschillen tussen landen (zie tabel A2.8), maar deze lijken voornamelijk verband te houden met verschillen tussen agrarische en plattelandsjongeren (zie tabel A2.9). In Oostenrijk en Nederland is het aandeel agrarische jongeren (wiens inkomen geheel of gedeeltelijk afhankelijk is van de landbouw) hoger dan in de andere twee landen. Dit betekent bijvoorbeeld dat in Spanje en Polen vaardigheden op het gebied van duurzame landbouw vaker worden genoemd als niet of enigszins belangrijk, terwijl deze in de andere twee landen vaker als (zeer) belangrijk worden beschouwd. Technische vaardigheden worden vaker als belangrijk genoemd onder agrarische jongeren en hetzelfde geldt voor vaardigheden op het gebied van bedrijfsmanagement. Technische vaardigheden zijn belangrijk voor boeren, want hoe meer je zelf kunt doen, hoe minder je afhankelijk bent van externe expertise en dat helpt kosten te besparen. Digitale vaardigheden zijn belangrijk voor iedereen en er is geen verschil tussen agrarische en plattelandsjongeren, aangezien digitale hulpmiddelen in veel, zo niet alle beroepen een essentieel onderdeel van het dagelijkse werk zijn. Digitale geletterdheid is een voorwaarde voor elke baan, of je nu zelfstandig ondernemer bent of in loondienst.

Figuur 3.7. Belang van loopbaanontwikkelingsvaardigheden (n=363; zie ook tabellen A2.10)

Beleidsdoelstellingen ter bevordering van werkgelegenheid

In de enquête werden acht verschillende beleidsdoelstellingen opgesomd en werd de respondenten gevraagd aan te geven of deze doelstellingen zouden bijdragen tot het verbeteren van de werkgelegenheidskansen in plattelandsgebieden. Zoals figuur 3.8 laat zien, is een grote meerderheid het erover eens dat al deze doelstellingen de werkgelegenheidskansen zullen ondersteunen.

Figuur 3.8. Belang van loopbaanontwikkelingsvaardigheden (n=363; zie ook tabellen A2.10)

We hebben de antwoorden ook per land bekeken (tabel A2.10) en hieruit blijken enkele opvallende verschillen tussen Nederland en de andere drie landen, met name Spanje. Deze verschillen tussen landen houden blijkbaar geen verband met plattelands- versus agrarische jongeren, aangezien er geen grote verschillen werden gevonden tussen respondenten met en zonder landbouwinkomen.

Voor bijna alle beleidsdoelstellingen gaven respondenten uit Nederland aan dat ze het er minder mee eens waren dan die uit de andere drie landen, en dat ze het vaker oneens waren met de beleidsdoelstellingen gericht op het bevorderen van werkgelegenheid in plattelandsgebieden. Dit hangt mogelijk samen met het feit dat Nederlandse agrarische en plattelandsjongeren hebben aangegeven dat ze relatief positief zijn over hun inkomen (tabel 3.3) en toekomstige werkgelegenheid (tabel 3.9). De uitdagingen in Nederlandse plattelandsgebieden verschillen van die in de andere landen, met name Spanje. Zo willen Nederlandse agrarische en plattelandsjongeren niet per se meer woningen in plattelandsgebieden. Een groot deel ziet verdere woningbouw in plattelandsgebieden juist als een obstakel; zij verwachten vaak dat dit een negatieve impact heeft op de landbouw, of juist extra mensen 'van buitenaf' naar plattelandsgebieden trekt, die minder affiniteit hebben met de landbouw en hun lokale omgeving. Verder is te zien dat digitale infrastructuur evenmin als een belangrijke beleidsdoelstelling wordt gezien; dit hangt samen met het feit dat men vaak vindt dat deze in Nederlandse plattelandsgebieden al redelijk goed is ingeburgerd.

Eigen plattelandsgebied

Op basis van het literatuuronderzoek (hoofdstuk 2) en de PESTE-analyse (bijlage 1) hebben we de respondenten een aantal stellingen voorgelegd en gevraagd of deze van toepassing waren op hun eigen plattelandsregio. De antwoorden werden gegeven op een vijfpuntsschaal, variërend van 'helemaal niet mee eens' tot 'helemaal mee eens'. Voor de duidelijkheid hebben we 'helemaal niet mee eens' en 'niet mee eens' samengevoegd, en hetzelfde geldt voor 'mee eens' en 'helemaal mee eens' (Tabel 3.11). De algemene resultaten geven aan dat de meerderheid van de respondenten het eens is met alle stellingen, wat impliceert dat zij deze van toepassing achten op hun eigen plattelandsregio. Er zijn echter grote verschillen tussen de landen. Wat uit tabel 3.11 naar voren komt, sluit nauw aan bij het literatuuronderzoek en de PESTE-analyse, namelijk dat het belang van (betaalbare) huisvesting, de beschikbaarheid van en toegang tot openbare diensten, en de beschikbaarheid van banen cruciaal is voor het behoud van de vitaliteit en leefbaarheid van de gemeenschap en om jongeren in plattelandsgebieden te houden. In alle landen geven respondenten aan dat het platteland steeds meer wordt herontdekt als een aantrekkelijke plek om te wonen; er is dus potentieel om plattelandsgebieden te 'verjongen', mits aan een aantal belangrijke voorwaarden met betrekking

Tabel 3.11. (On)enigheid met stellingen over het eigen plattelandsgebied (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde)

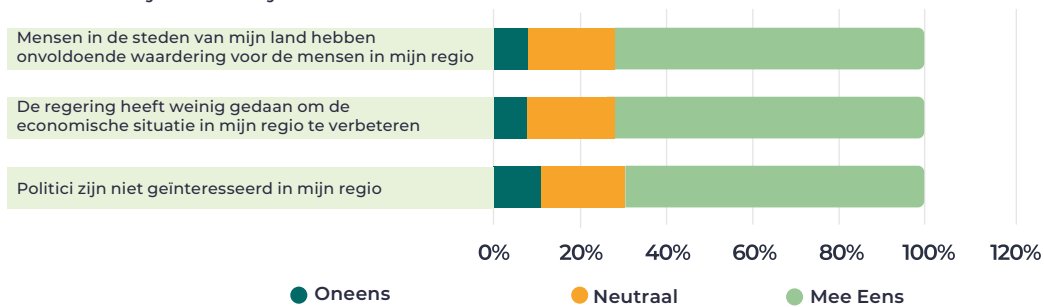
tot huisvesting, werkgelegenheid en openbare diensten wordt voldaan. Respondenten in de vier landen verschillen duidelijk van mening over de bijdrage van internationale arbeidsmigratie aan de vitaliteit en leefbaarheid van plattelandsgemeenschappen, zoals blijkt uit de reacties op de laatste stelling in tabel 3.11.

		Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		360	59	196	55	50
Niet zozeer de kwantiteit, maar de ontoereikende kwaliteit van de werkgelegenheid op het platteland zorgt ervoor dat jongeren vertrekken	Oneens	12,3%	16,9%	9,7%	21,8%	6,0%
	Neutraal	20,9%	18,6%	18,5%	34,5%	18,0%
	Mee eens	66,9%	64,4%	71,8%	43,6%	76,0%
Door gebrek aan woningen vertrekken jongeren	Oneens	25,6%	28,8%	26,0%	25,5%	20,0%
	Neutraal	19,4%	33,9%	15,3%	18,2%	20,0%
	Mee eens	55,0%	37,3%	58,7%	56,4%	60,0%
Het wegvallen van openbare voorzieningen (bijv. gezondheidszorg, onderwijs, openbaar vervoer) zorgt ervoor dat jongeren vertrekken	Oneens	10,1%	18,6%	3,1%	25,9%	10,0%
	Neutraal	16,8%	25,4%	10,3%	27,8%	20,0%
	Mee eens	73,2%	55,9%	86,7%	46,3%	70,0%
Plattlandsgebieden worden steeds vaker door jongere (stedelijke) mensen herontdekt als aantrekkelijke plekken om te wonen	Disagree	11,4%	16,9%	9,2%	16,7%	8,0%
	Neutraal	21,2%	32,2%	17,3%	18,5%	26,0%
	Mee eens	67,4%	50,8%	73,5%	64,8%	66,0%
De werkgelegenheid op het platteland hangt steeds meer af van de pendelmogelijkheden en voorzieningen voor stadsbewoners	Oneens	9,8%	11,9%	2,6%	40,7%	2,0%
	Neutraal	19,8%	25,4%	13,8%	35,2%	20,0%
	Mee eens	70,4%	62,7%	83,6%	24,1%	78,0%
Extra banen op het platteland zijn essentieel om de vitaliteit en leefbaarheid van de gemeenschap te behouden	Oneens	5,0%	1,7%	1,0%	22,2%	6,0%
	Neutraal	12,5%	13,6%	6,1%	27,8%	20,0%
	Mee eens	82,5%	84,7%	92,9%	50,0%	74,0%
Internationale arbeidsmigranten dragen positief bij aan de vitaliteit en leefbaarheid van onze plattelandsgemeenschap	Oneens	21,4%	30,5%	10,2%	46,3%	28,0%
	Neutraal	24,2%	37,3%	16,3%	31,5%	32,0%
	Mee eens	54,3%	32,2%	73,5%	22,2%	40,0%

Ontevredenheid op het platteland

Aan het einde van de enquête kregen de respondenten drie stellingen voorgelegd over de belangstelling voor en waardering van het platteland door politici, de overheid en stadsbewoners. Hieruit blijkt dat er onder jongeren op het platteland en in de agrarische sector veel ontevredenheid heerst en dat zij

vinden dat het platteland niet of onvoldoende wordt erkend en gewaardeerd (Fig. 3.9). Met name aandacht en steun van politici en overheidsinstanties zijn essentieel, aangezien er behoefte is aan structurele (beleids)maatregelen met betrekking tot werkgelegenheid en levenskwaliteit (zie bijvoorbeeld tabel 3.11) om ervoor te zorgen dat plattelandsgebieden aantrekkelijke plekken blijven (of worden) voor jongeren om te wonen en te werken. In verband met deze stellingen hebben we ook gekeken naar verschillen tussen landen, tussen agrarische en plattelandsjongeren, en in termen van leefomgevingen langs het stedelijk-landelijk continuüm.

Figure 3.9. Uitingen van ontevredenheid op het platteland (n=360)

De grootste verschillen komen naar voren bij het vergelijken van landen (Tabel 3.12). De ontevredenheid op het platteland is groot in Spanje, vooral wat betreft de belangstelling van politici en de rol van de overheid. Een vergelijkbaar patroon is te zien in Nederland, maar Nederlandse agrarische en plattelandsjongeren geven bovendien aan dat stadsbewoners de mensen op het platteland niet waarderen. Dit weerspiegelt een zeer sterk gevoel onder agrarische en plattelandsjongeren over het gebrek aan politieke belangstelling voor en overheidssteun aan plattelandsregio's, evenals een heersend discours in zowel de reguliere media als de sociale media over de kloof tussen stad en platteland van de afgelopen 10 jaar. Dit komt tot uiting in de sterke steun voor populistische politieke partijen in plattelandsgebieden. In Oostenrijk, en in mindere mate in Polen, lijkt er minder wantrouwen te bestaan tegenover politici en de overheid in vergelijking met Spanje en Nederland.

Table 3.12. Expressions of rural discontent per country (percentages in italics differ at least 10% from the total average)

		Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		360	60	196	54	50
Politici zijn niet geïnteresseerd in mijn regio	Oneens	11,7%	35,0%	3,1%	11,1%	18,0%
	Neutraal	18,9%	36,7%	8,7%	18,5%	38,0%
	Mee eens	69,4%	28,3%	88,2%	70,4%	44,0%
De regering heeft weinig gedaan om de economische situatie in mijn regio te verbeteren	Oneens	8,1%	20,0%	3,1%	1,9%	20,0%
	Neutraal	18,6%	41,7%	6,6%	25,9%	30,0%
	Mee eens	73,3%	38,3%	90,3%	72,2%	50,0%
Mensen in de steden van mijn land hebben onvoldoende waardering voor de mensen in mijn regio	Oneens	7,8%	13,3%	4,1%	7,4%	16,0%
	Neutraal	20,1%	28,3%	16,0%	7,4%	40,0%
	Mee eens	72,1%	58,3%	79,9%	85,2%	44,0%

4 Uitdagingen voor werkgelegenheid in de landbouw en voor jongeren

Op basis van het literatuuronderzoek, de PESTE-analyse en de enquête komen acht onderling samenhangende uitdagingen naar voren voor de werkgelegenheid voor jongeren in de landbouw en op het platteland op nationaal en EU-niveau:

1. Toegang tot grond, bedrijfsoverdracht en instapmogelijkheden.

De instroom in de landbouw wordt nog steeds belemmerd door hoge grondprijzen, geconcentreerde eigendomsstructuren en late of onvoldoende ondersteunde bedrijfsopvolging. Dit beperkt de mogelijkheden voor zelfstandig ondernemerschap in de landbouw en vertraagt de generatievernieuwing in plattelandsgebieden.

2. Toegang tot financiering, investeringen en innovatie. Jongeren ondervinden aanhoudende moeilijkheden bij het verkrijgen van leningen, garanties en startkapitaal, niet alleen voor het opzetten of overnemen van een boerderij, maar ook voor investeringen in digitalisering, modernisering en duurzame productie. Bestaande steun wordt vaak als onvoldoende, moeilijk toegankelijk of niet tijdig genoeg beschouwd om aan de behoeften van jongeren te voldoen.

3. Eerlijk inkomen, winstgevendheid en economische veerkracht. Veel jongeren beschouwen werk in de landbouw en op het platteland als economisch onzeker. Schommelende inkomens, hoge investerings- en arbeidskosten, lage opbrengsten voor duurzame producten en een zwakke onderhandelingspositie in de waardeketen verminderen de aantrekkelijkheid van de landbouw als langetermijn carrière. In Oostenrijk wijst het belang van werk buiten de landbouw onder de respondenten bijvoorbeeld ook op de blijvende noodzaak om landbouw- en niet-landbouwinkomstenbronnen te combineren.

4. Onzekerheid op het gebied van beleid, administratie en transitie. Veranderende regels, complexe procedures, vertragingen bij het verkrijgen van vergunningen en gefragmenteerd bestuur op meerdere niveaus zorgen voor onzekerheid bij langetermijnplanning en bedrijfsontwikkeling. Tegelijkertijd wordt van jonge boeren verwacht dat zij bijdragen aan milieu- en klimaattransities, waarvan de kosten en risico's vaak directer voelbaar zijn dan de economische voordelen.

5. Tekortkomingen op het gebied van kennis, onderwijs, advies en begeleiding.

Jongeren in de landbouw en op het platteland hebben behoefte aan een breed scala aan vaardigheden, waaronder competenties op het gebied van bedrijfsmanagement, techniek, digitalisering en duurzaamheid. De toegang tot advies op maat, begeleiding, loopbaanbegeleiding en levenslang leren blijft echter ongelijk, vooral in gebieden waar afstand, een zwak lokaal aanbod of beperkte connectiviteit deelname bemoeilijken.

6. Beperkte loopbaantrajecten en ondernemerschap buiten de landbouw.

Voor niet-agrarische jongeren op het platteland is de uitdaging niet alleen een gebrek aan banen, maar ook een gebrek aan diverse en aantrekkelijke loopbaantrajecten die aansluiten bij hun kwalificaties en interesses. Seizoensgebonden, onzeker of informeel werk blijft gebruikelijk in sommige plattelandssectoren, terwijl de ondersteuning voor ondernemerschap buiten de landbouw vaak te zwak is om een bredere en veerkrachtigere arbeidsmarkt op het platteland te creëren.

7. Aantrekkelijkheid van het platteland, openbare diensten, huisvesting en connectiviteit. Jeugdwerkgelegenheid kan niet los worden gezien van de bredere leefomstandigheden op het platteland. Het onderzoek bevestigt het centrale belang van betaalbare huisvesting, openbare diensten, onderwijs, vervoer en digitale connectiviteit voor het behoud van jongeren. Tegelijkertijd verschillen de nationale contexten: in Nederland bijvoorbeeld wordt verdere woningbouw niet altijd positief gezien, omdat dit spanningen kan veroorzaken met de landbouw en de lokale identiteit.

8. Werkdruk, welzijn, sociale omstandigheden en erkenning. Seizoensgebonden werkdruk, lange werkuren en moeilijkheden bij het handhaven van een gezond evenwicht tussen werk en privéleven blijven belangrijke punten van zorg, met name in de landbouw. Deze druk hangt samen met uitdagingen op het gebied van geestelijke gezondheid, gendergerelateerde lasten, sociaal isolement en een breder gevoel onder veel jongeren op het platteland dat hun regio's en bestaansmiddelen onvoldoende worden erkend, gewaardeerd of ondersteund door overheidsinstanties en de bredere samenleving.

Bijlage 1 PESTE-analyse

Het belangrijkste doel van de PESTE-analyse, die begin 2025 door leden van het CORE-consortium werd uitgevoerd, was het identificeren en bespreken van de huidige en toekomstige context en uitdagingen voor werkgelegenheid en levensprojecten voor jongeren in de landbouw en op het platteland op nationaal (Oostenrijk en Nederland) en EU-niveau. PESTE is een acroniem voor een strategisch evaluatiekader om de context – in het bijzonder externe risico's, kansen en trends – voor een organisatie, economische sector of sociaal domein in kaart te brengen. Het acroniem staat voor:

- **Politieke context:** de politieke systemen in termen van staatsstructuur, bestuur en het beleidsvormingsproces, zowel formeel als informeel
- **Economische context:** de economische structuur van het land/de EU, zowel formeel als informeel.
- **Sociaal-culturele context:** de sociale kenmerken van het land/de EU, met inbegrip van traditionele waarden en attitudes. Een gendergerichte analyse is bijzonder relevant voor EUD, aangezien gendermainstreaming vereist is bij alle interventies.
- **Technologische context:** de beschikbaarheid van technologie in de plattelandsgebieden en economische sectoren van het land/de EU, en de toegankelijkheid ervan, zowel in economische zin als wat betreft de benodigde harde en zachte competenties.
- **Milieucontext:** de milieukwesties op nationaal/EU- en mondiaal niveau (bijv. klimaatverandering).

De belangrijkste conclusies van de PESTE-analyses van de partners voor Oostenrijk (JLW), Nederland (NAJK) en de EU (CEJA en RYE) zijn hieronder samengevat in tabel 3.1 en verder toegelicht in de paragrafen na de tabel.

Tabel 3.1. Samenvatting van de PESTE-analyse

	Oostenrijk	Nederland	EU
Politieke context	<ul style="list-style-type: none"> • De besluitvorming vindt plaats op EU-, nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau. • Jongeren- en boerenorganisaties (JLW/Landjugend; Landbouwkamer) verzorgen opleidingen, bouwen netwerken op en pleiten voor hun belangen. • De analyse verwijst naar het GLB 2023–2027 en de Oostenrijkse strategieën voor het platteland en de landbouw. 	<ul style="list-style-type: none"> • De regering maakt geen duidelijke keuzes, wat onzekerheid en stagnatie in de hand werkt. • Onduidelijk beleid en wettelijke belemmeringen vertragen vergunningen en blokkeren innovatie en uitbreiding. • Stikstofwetgeving en andere doelstellingen (KRW 2027, klimaat 2030, stikstof 2035) verhogen de druk. Progressieve boerenorganisaties en de regering blijven in conflict, wat de onzekerheid vergroot. 	<ul style="list-style-type: none"> • EU-instellingen en -processen (EP-commissies, DG AGRI) geven vorm aan het beleid, samen met fora van belanghebbenden zoals het EBAF en de Strategische Dialoog. • Het GLB 2023–2027 verankert maatregelen voor generatievernieuwing en plattelandontwikkeling. • Het Plattelands pact en andere instrumenten (cohesiefondsen, maatregelen voor jeugdwerkgelegenheid en de rechtvaardige transitie) bieden aanvullende ondersteuning. • Veranderende regels, beperkte toegang tot informatie over financiering en wantrouwen van jongeren op het platteland ten opzichte van instellingen blijven belangrijke uitdagingen.
Economische context	<ul style="list-style-type: none"> • De landbouw biedt nog steeds werk aan veel plattelandsbewoners, terwijl toerisme, ambachten, digitale diensten en hernieuwbare energie banen creëren. • Jonge boeren hebben te maken met schommelende inkomens en hebben moeite om toegang te krijgen tot grond en financiering (hoge grondprijzen; afhankelijkheid van leningen en subsidies). 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoge grondprijzen houden jonge boeren buiten de markt. • Duurzaamheidseisen verhogen de kosten en zorgen voor bezorgdheid over het concurrentievermogen. • Sommige jonge boeren overwegen de sector te verlaten of naar het buitenland te verhuizen; een tekort aan arbeidskrachten en de kosten van automatisering vergroten de druk. 	<ul style="list-style-type: none"> • Geconcentreerd grondbezit beperkt de toegang tot land, en veel jongeren hebben moeite om financiering en krediet te verkrijgen. • Plattelandsgebieden bieden vaak minder en slechter betaalde banen, wat leidt tot uittrekkende migratie, ook al zorgen diensten, toerisme, hernieuwbare energie en werken op afstand voor meer diversiteit in kansen. • Informele arbeid en een gebrek aan op maat gesneden ondersteuning blijven de vooruitzichten voor jonge ondernemers op het platteland verzwakken.

	Oostenrijk	Nederland	EU
Sociaal-culturele context	<ul style="list-style-type: none"> • Jongeren verlaten plattlandsgebieden en plattlandsgemeenschappen vergrijzen. • Boerderijen zijn afhankelijk van seizoensarbeid, wat integratieproblemen veroorzaakt. • Veel jongeren beschouwen landbouw als fysiek zwaar en financieel onzeker. • Ondanks deze uitdagingen is het aantal jonge boeren in de EU nog steeds het hoogst. 	<ul style="list-style-type: none"> • Steeds minder jongeren nemen boerderijen over; de analyse beschouwt de toekomst van de sector als een maatschappelijke en politieke keuze. • De samenleving hecht waarde aan voedselproductie, maar bekritiseert boeren ook en oefent druk op hen uit met betrekking tot milieueffecten. 	<ul style="list-style-type: none"> • Plattlandsgebieden vergrijzen doordat jongeren naar de steden trekken. • Sommige sectoren zijn afhankelijk van arbeidsmigranten. • Plattlandsbewoners kampen met tekortkomingen op het gebied van vervoer, huisvesting, gezondheidszorg en kinderopvang, en vrouwen worden geconfronteerd met extra belemmeringen en genderselectieve uittocht. Beperkte opleidingen op het gebied van ondernemerschap en digitale/innovatieve vaardigheden beperken de participatie eveneens.
Technologische context	<ul style="list-style-type: none"> • Boeren maken steeds vaker gebruik van precisetools (bijv. GPS-navigatie, drones, slimme irrigatie), maar kleinere boerderijen kunnen zich deze vaak niet veroorloven. • Breedband op het platteland blijft ongelijk verdeeld, vooral in afgelegen gebieden. 	<ul style="list-style-type: none"> • De Nederlandse landbouw loopt voorop op het gebied van innovatie, maar vergunningverlening en regelgeving belemmeren de invoering ervan en zorgen ervoor dat investeringen onderbenut blijven. • Met een vergrijzende bevolking en een tekort aan arbeidskrachten hebben boeren robotica en precisielandbouw nodig voor efficiëntie en duurzaamheid – als de autoriteiten dit toestaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoge kosten en opleidingsbehoeften vertragen de invoering van slimme en precisielandbouw in de hele EU. • Breedbandkloven beperken nog steeds de digitale transitie; Smart Villages en steun uit het GLB helpen, maar ongelijkmatig. • Plattlandsgebieden lopen achter op steden wat betreft digitale vaardigheden; digitale platforms kunnen ondernemerschap en werken op afstand ondersteunen, maar de acceptatie varieert.
Milieu	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaatverandering (hitte en weersvariabiliteit) zet de landbouw onder druk, naast zorgen over de bodem en de biodiversiteit. • Plattlandsgebieden breiden hernieuwbare energie uit en boeren tonen interesse in biologische en regeneratieve praktijken. • Boeren en beleidsmakers zoeken een evenwicht tussen milieudoelstellingen en economische levensvatbaarheid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Klimaat-, stikstof- en natuurdoelstellingen oefenen sterke druk uit op de sector; het huidige beleid dreigt te leiden tot een “impasse”. • De transitie blijft complex en jonge boeren hebben weinig ruimte om duurzame veranderingen door te voeren gezien de huidige beperkingen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Extreme weersomstandigheden en waterstress als gevolg van klimaatverandering vormen een bedreiging voor de landbouw en het levensonderhoud op het platteland. • De duurzaamheidsambities van de EU op het gebied van emissies, biodiversiteit en hulpbronnengebruik vereisen stimulansen die boerderijen levensvatbaar houden. • De uitbreiding van hernieuwbare energie in plattlandsgebieden creëert kansen en risico's, dus het beleid moet de landbouw- en milieubronnen beschermen.

Politieke context

Oostenrijk (JLW). JLLW benadrukt hoe het partijlandschap in Oostenrijk de werkgelegenheid op het platteland en in de landbouw vormgeeft door middel van verschillende prioriteiten: de ÖVP is landbouwvriendelijk en ondersteunt plattelandsontwikkeling en familiebedrijven via subsidies en GLB-mechanismen; de SPÖ legt de nadruk op sociale zekerheid, eerlijke arbeidsomstandigheden en stabiliteit in de plattelandsontwikkeling; en de FPÖ bekritiseert het EU-landbouwbeleid en neemt een meer protectionistisch standpunt in, terwijl concrete moderniseringsstrategieën voor de lange termijn ontbreken en kwesties als klimaatadaptatie en economische diversificatie op het platteland vaak over het hoofd worden gezien. Politiek gezien vindt de besluitvorming plaats op meerdere niveaus (EU, nationaal, provinciaal en gemeentelijk), en spelen jongerenorganisaties en instellingen (JLW, Landjugend Österreich en de Oostenrijkse Landbouwkamer) een sleutelrol bij opleiding, netwerken en beleidsbeïnvloeding, waaronder samenwerking met de overheid op het gebied van subsidies en opleiding. De belangrijkste beleidsreferenties zijn onder meer het GLB 2023–2027, de Oostenrijkse Landbouwstrategie 2030 en een Nationale Strategie voor Plattelandsontwikkeling gericht op duurzaamheid, concurrentievermogen, modernisering, diversificatie, investeringen in landbouwtechnologie en toegang tot financiering voor jonge ondernemers.

Nederland (NAJK). De kern van de politieke boodschap draait om onzekerheid en stagnatie: de overheid slaagt er niet in duidelijke keuzes te maken, waardoor een gevoel van stagnatie ontstaat. Onduidelijk beleid en juridische belemmeringen vertragen de afgifte van vergunningen, wat innovatie en uitbreiding in de weg staat. Regelgeving en wetgeving, met name de stikstofwetgeving, belemmeren uitbreiding en duurzaamheidsinspanningen, terwijl de druk van waterkwaliteitsdoelstellingen (KRW 2027), klimaatdoelstellingen (2030) en stikstofdoelstellingen (2035) toeneemt. Vooruitstrevende boerenorganisaties en de regering staan in een conflictueuze relatie tot elkaar, wat de onzekerheid verder vergroot.

EU-niveau (CEJA). CEJA benadrukt EU-bestuurs- en beleidsprocessen die van invloed zijn op jonge boeren: het Europees Parlement (met name AGRI en EMPL) en DG AGRI spelen een centrale rol. De analyse belicht nieuwe of versterkte belanghebbendenstructuren, waaronder de Europese Raad voor Landbouw en Voeding (EBAF, opgericht in december 2024) en de Strategische Dialoog over de Toekomst van de EU-landbouw (gelanceerd in 2024). Het EU-GLB-netwerk speelt een belangrijke rol bij het delen van kennis en het verbeteren van de uitvoering van door het GLB gefinancierde programma's voor plattelandsontwikkeling. De analyse beschrijft de vertegenwoordiging van belanghebbenden als drukbezocht: CEJA fungeert als een belangrijke pleitbezorger voor jonge boeren, naast organisaties zoals COPA-COGECA, EFFAT, EuroCommerce, FoodDrinkEurope en IFOAM. Het GLB 2023–2027 fungeert als het belangrijkste beleidskader, en de analyse merkt op dat het 8,5 miljard euro

uittrekt voor generatievernieuwing via subsidies en rechtstreekse betalingen, evenals toegang tot leningen en regelingen voor grondmobiliteit. De analyse vat de conclusies van de Strategische Dialoog samen, waarin wordt opgeroepen tot meer gerichte sociaaleconomische steun voor jonge boeren (met name kleine en gemengde bedrijven) en waarin een Tijdelijk Fonds voor een Rechtvaardige Transitie wordt voorgesteld. CEJA loopt ook vooruit op de EU-strategie voor generatievernieuwing in de landbouw, die in oktober 2025 werd gepubliceerd.

EU-niveau (RYE). RYE richt zich op instellingen (EP-commissies, DG AGRI, EBAF, Strategische Dialoog), maar legt meer nadruk op bredere instrumenten voor plattelandbestuur en participatie, waaronder het Plattelandspact en de bijbehorende coördinatiegroep. Het kadert het GLB 2023–2027 voornamelijk via plattelandontwikkeling en “Banen en groei in plattelandgebieden” (doelstelling 8), waarbij de maatregelen van de tweede pijler (oprichting en diversificatie van bedrijven, LEADER en basisvoorzieningen) worden benadrukt als instrumenten om de levensvatbaarheid van het platteland te ondersteunen en de ontvolking te vertragen. Het benadrukt ook instrumenten buiten het GLB: het cohesiebeleid (ESF+ en EFRO), het Initiatief voor jeugdwerkgelegenheid en de Europese Jongerengarantie, en het Fonds voor een rechtvaardige transitie. Belangrijke politieke uitdagingen zijn onder meer voortdurend veranderende regelgeving die de betrouwbaarheid van de planning ondermijnt, beperkte toegang tot informatie over financieringsmogelijkheden voor jongeren op het platteland en kleine gemeenten, en een groeiend wantrouwen in politieke instellingen onder jongeren op het platteland, zoals blijkt uit de cijfers van de Jeugdenquête 2024 waarin de standpunten en het stemgedrag van respondenten op het platteland en in de stad worden vergeleken.

Economische context

Oostenrijk (JLW). De Oostenrijkse plattelandseconomie blijft sterk agrarisch (ongeveer 13 % van de plattelandsberoepsbevolking is werkzaam in de landbouw), naast groeiende niet-agrarische activiteiten (plattelandstoerisme, ambachten en digitale diensten). Opkomende kansen zijn onder meer agrotourisme, e-commerce en projecten op het gebied van hernieuwbare energie. JLW vermeldt een minimumloon van “ongeveer 1.700 euro bruto per maand”, terwijl de inkomsten uit de landbouw hieronder kunnen liggen als gevolg van volatiele marktprijzen, ook al zijn steunregelingen erop gericht de inkomsten te stabiliseren. Toegang tot grond en financiering vormt een grote belemmering: hoge grondprijzen (bijvoorbeeld € 32.000 per hectare in 2022) maken toetreding moeilijk; er bestaan weliswaar leningen met een lage rente en startsubsidies, maar voor veel jonge boeren blijven financiële beperkingen bestaan.

Nederland (NAJK). Het economische discours draait om de beperkte levensvatbaarheid van jonge boeren. Hoge grondprijzen beperken de toegang tot landbouwgrond, waarbij oudere boeren en investeringsmaatschappijen worden afgeschilderd als kopers met een voorsprong. Duurzaamheidseisen verhogen de productiekosten en verscherpen de concurrentie met landen die minder strenge regelgeving en lagere grondprijzen kennen. Steeds meer jonge

boeren overwegen naar het buitenland te verhuizen of de sector te verlaten vanwege betere economische omstandigheden, minder regelgeving of minder maatschappelijke druk elders. NAJK wijst ook op het tekort aan arbeidskrachten en de hoge kosten van automatisering en arbeid voor jonge boeren.

EU-niveau (CEJA). CEJA beschrijft de werkgelegenheid op het platteland in de EU als nog steeds sterk agrarisch, maar in toenemende mate gediversifieerd (toerisme, hernieuwbare energie, plattelandsdiensten), waarbij telewerken en de digitale economie worden gezien als mogelijke factoren die de migratie van het platteland naar de stad, aangedreven door een beperkt aanbod aan goedbetaalde banen op het platteland, kunnen afremmen. CEJA wijst op grote verschillen in minimum- en leefbare lonen tussen de lidstaten, waarbij de lonen op het platteland vaak lager liggen dan in de steden. Structurele belemmeringen voor toetreding tot de landbouw zijn onder meer grootschalig grondbezit dat de toegang beperkt, en CEJA presenteert grondpacht en coöperatieve modellen als alternatieven. CEJA koppelt generatievernieuwing aan grondmobiliteit en pleit voor fiscale stimulansen en pensioenregelingen om de overdracht tussen generaties te vergemakkelijken. Beperkte toegang tot krediet is een terugkerende beperking, waarbij financieringsprogramma's zoals het GLB en die van de Europese Investeringsbank worden genoemd. CEJA dringt aan op sterkere financiële stimulansen, waaronder hogere aanvullende rechtstreekse betalingen voor jonge boeren.

EU-niveau (RYE). RYE richt zich op de werkgelegenheid voor jongeren op het platteland van de EU buiten de landbouw, waarbij wordt gewezen op beperkte kansen als gevolg van krimpende bedrijven en economische activiteit, terwijl ook de diversificatie naar toerisme, hernieuwbare energie en diensten wordt benadrukt. RYE herhaalt het thema dat beter betaald werk vaak ontbreekt in plattelandsgebieden, wat de "braindrain" aanwakkert, terwijl werken op afstand gedeeltelijke verlichting kan bieden. Het uit ook zijn bezorgdheid over de informaliteit op de arbeidsmarkten op het platteland, die leidt tot onzekerheid over werk en zwakke sociale bescherming. Wat ondernemerschap en innovatie betreft, wijst RYE op het beperkte financiële kapitaal, de ontoereikende digitale infrastructuur en vaardigheden, en het gebrek aan gerichte bedrijfsondersteuningsprogramma's die zijn afgestemd op jonge ondernemers op het platteland.

Sociaal-culturele context

Oostenrijk (JLW). De Oostenrijkse analyse belicht de demografische realiteit op het platteland: ongeveer 40 % van de bevolking woont in plattelandsgebieden, maar de uittocht van jongeren is wijdverbreid vanwege beperkte carrièrevooruitzichten, wat bijdraagt aan de vergrijzing van de gemeenschap. Seizoensarbeidskrachten van buiten de EU (en andere niet-lokale arbeidskrachten) zijn belangrijk voor de landbouwarbeidskrachten, maar integratieproblemen omvatten taalbarrières en toegang tot diensten. Landbouw wordt door jongeren algemeen gezien als fysiek zwaar en financieel onzeker, hoewel het document ook wijst op een “push” naar duurzame en digitale landbouw die aantrekkelijk kan zijn voor meer technisch georiënteerde jongeren. Ondanks deze sociaal-culturele uitdagingen heeft Oostenrijk het hoogste aantal jonge boeren in de EU.

Nederland (NAJK). Steeds minder jongeren kiezen voor bedrijfsopvolging omdat de landbouw minder aantrekkelijk wordt door veranderingen in de regelgeving en onzekerheid. De analyse kadert de kwestie als een maatschappelijke en politieke keuze – of Nederland jonge boeren wil behouden – en waarschuwt dat de sector zonder ondersteunend beleid dreigt te verdwijnen. De maatschappelijke waardering wordt als gemengd beschreven: voedselproductie wordt gewaardeerd, maar boeren krijgen kritiek vanwege de milieueffecten, naast toenemende maatschappelijke druk en activisme.

EU-niveau (CEJA). CEJA benadrukt vergrijzings- en migratietrends: plattelandsgebieden worden geconfronteerd met een vergrijzende bevolking en jongeren trekken naar de steden, terwijl de demografie van de landbouw naar ouderen neigt (de gemiddelde leeftijd van boeren was 57 jaar in 2020), met slechts 6,5% van de boeren onder de 35 jaar en een zeer klein aandeel vrouwelijke boeren onder de 35 jaar (4,2%). Het wijst op de groeiende rol van migrerende werknemers in arbeidsintensieve sectoren en benadrukt de aanhoudende kloof op het gebied van sociale inclusie wat betreft huisvesting, dienstverlening en gemeenschapsondersteuning. CEJA benadrukt ook dat mensen de landbouw vaak zien als veeleisend, financieel onstabiel en met beperkte carrièrevooruitzichten, en dat de samenleving de landbouw onderwaardeert ondanks de rol ervan in voedselzekerheid en duurzaamheid. De analyse identificeert genderbarrières (grondbezit, het opzetten van een bedrijf, leiderschap) en presenteert de beperkte toegang tot beroepsopleiding en innovatiegerichte vaardigheden (ondernemerschap, digitale landbouw) als belemmeringen voor de participatie van jongeren.

EU-niveau (RYE). RYE benadrukt eveneens de demografische achteruitgang en de uittocht van jongeren, maar voegt daar details aan toe over genderselectieve migratie (jonge vrouwen verlaten het platteland vaker dan jonge mannen), de “onzichtbare arbeid” van vrouwen en de relatief beperkte toegang van vrouwen tot diensten, organisaties, infrastructuur en technologie. Mensen

beschouwen plattelandsgebieden vaak als onaantrekkelijk vanwege de zwakke infrastructuur en het beperktere aanbod aan culturele en vrijetijdsvoorzieningen, terwijl plattelandsbewoners systematisch slechtere toegang hebben tot basisvoorzieningen (openbaar vervoer, huisvesting, gezondheidszorg, kinderopvang en ouderenzorg). Het rapport geeft voorbeelden van grotere afstanden naar scholen en gezondheidsdiensten voor plattelandsbewoners, met name in afgelegen gebieden, in vergelijking met stadsbewoners, en beschrijft specifieke belemmeringen op het gebied van huisvesting in toeristische plattelandsregio's (investeerders en stedelijke kopers concurreren om woningen, slechte woonomstandigheden vereisen renovatie en gemeenschappen hebben een tekort aan sociale woningen). Kloof op het gebied van onderwijs en opleiding omvat onder meer beperkte toegang tot niet-formeel leren en leerlingplaatsen, geringe erkenning van deze mogelijkheden, onvoldoende blootstelling aan ondernemers-, digitale en innovatievaardigheden, en een gebrek aan mentoren die met succes op het platteland wonen en werken.

Technologische context

Oostenrijk (JLW). De Oostenrijkse analyse beschrijft het toenemende gebruik van GPS-gestuurde tractoren, drones en slimme irrigatie, maar merkt op dat kleinere boerderijen worstelen met de kosten; EU- en nationale subsidies ondersteunen de toegang tot technologie gedeeltelijk. JLW beschrijft breedband als inconsistent, vooral in afgelegen berggebieden, en wijst op overheidsinitiatieven om de connectiviteit te verbeteren.

Nederland (NAJK). Technologie is een belangrijke troef en noodzaak (d.w.z. “de Nederlandse landbouw loopt voorop op het gebied van innovatie”), maar de belangrijkste beperking blijft politiek van aard: overheden belemmeren innovatie door vergunningen achter te houden, waardoor investeringen onderbenut blijven. Met een vergrijzende bevolking en een tekort aan arbeidskrachten beschrijft NAJK robotica en precisielandbouw als cruciaal voor efficiëntie en duurzaamheid, “mits ze worden toegestaan”.

EU-niveau (CEJA). CEJA benadrukt de ongelijke invoering van slimme landbouw en precisielandbouw in de EU, waarbij hoge kosten en opleidingstekorten de belangrijkste belemmeringen vormen. Het beschrijft precisietools als middelen die verspilling kunnen verminderen en opbrengsten kunnen optimaliseren, maar merkt op dat beperkte breedband op het platteland de digitale transitie belemmert. De analyse presenteert Smart Villages en GLB-fondsen als oplossingen, hoewel de dekking ongelijk blijft. Het legt een verband tussen technologie en de “braindrain” op het platteland, waarbij wordt opgemerkt dat technisch geschoolde jongeren vaak naar de steden vertrekken, en stelt dat zwakke training in digitale vaardigheden in het landbouwonderwijs de acceptatie beperkt. Mechanisatie vermindert de vraag naar handarbeid en

vergroot tegelijkertijd de behoefte aan technologische vaardigheden, waardoor bijscholing en levenslang leren essentieel worden.

EU level (RYE). RYE beschouwt digitale infrastructuur als fundamenteel voor zowel de landbouw als de bredere plattelandseconomie, en wijst op beperkte breedband en ongelijke vooruitgang ondanks de steun van Smart Villages en het GLB. Het merkt op dat de digitale basisvaardigheden op het platteland verbeteren, maar nog steeds ver achterblijven bij die in de steden (een kloof van 15%). Het beschouwt e-commerce en digitale platforms als kansen voor ondernemers op het platteland, hoewel de acceptatie traag blijft. RYE benadrukt ook innovatietrajecten zoals agrotourisme en voedselverwerking, en legt een verband tussen de opkomst van initiatieven op het gebied van groene en circulaire economie en nieuwe banen op het platteland in hernieuwbare energie, duurzame bosbouw en afvalbeheer.

Milieu-context

Oostenrijk (JLW). JLW identificeert klimaatdruk (hogere temperaturen en onvoorspelbaar weer), bodemerosie en verlies aan biodiversiteit als bedreigingen voor de landbouw. Het beschrijft de ontwikkeling van hernieuwbare energie op het platteland (zonne-energie, windenergie en biogas) en merkt op dat boeren steeds meer overschakelen op biologische en regeneratieve landbouw om duurzaamheidsdoelstellingen te halen. JLW beschrijft de politieke gevoeligheid als een spanningsveld tussen duurzaamheidsdoelstellingen en economische levensvatbaarheid en portretteert jongere boeren als meer open voor klimaatvriendelijke innovatie, terwijl oudere generaties vaak de voorkeur geven aan conventionele landbouwmethoden.

Nederland (NAJK). NAJK beschrijft het milieubeleid als zeer ingrijpend: de sector staat onder grote druk om klimaat-, stikstof- en natuurhersteldoelstellingen te halen, en de analyse waarschuwt dat dit beleid de landbouw in een “volledige stilstand” zou kunnen brengen. Hoewel de duurzaamheidstransitie als noodzakelijk wordt gepresenteerd, worden de eisen als hoog en de transitie als complex beschreven, waardoor jonge boeren weinig ruimte overblijft om duurzame initiatieven te implementeren. NAJK concludeert dat de sector zonder flexibiliteit en een realistisch, haalbaar milieubeleid het risico loopt te krimpen.

EU-niveau (CEJA). CEJA identificeert klimaatverandering als een van de grootste bedreigingen voor jonge boeren, waarbij de nadruk ligt op frequentere droogtes, overstromingen en extreem weer, en waarbij de toegang tot water als een groeiend probleem wordt benadrukt. Het beschrijft het GLB als een instrument dat duurzaamheidsmaatregelen bevordert, maar wijst op

uitdagingen op het gebied van implementatie en de levensvatbaarheid van landbouwbedrijven. Het wijst ook op de druk vanuit de EU Green Deal en Farm to Fork om emissies te verlagen, de biodiversiteit te behouden en duurzaam gebruik van hulpbronnen te bevorderen. Jonge landbouwers staan achter een brede mix van natuurvriendelijke en klimaatadaptieve praktijken, maar of ze deze ook daadwerkelijk toepassen, hangt af van economische prikkels, een werkbaar beleid en een instrumentarium dat onder meer bodembeheer, biodiversiteitsmaatregelen, conserverende landbouw, waterbesparende praktijken, precisielandbouw en andere lokaal aangepaste oplossingen kan omvatten.

EU-niveau (RYE). RYE legt een verband tussen klimaatverandering en de afnemende aantrekkelijkheid van de landbouw (door effecten op de productiviteit en toegenomen onzekerheid als gevolg van extreme gebeurtenissen) en beschouwt duurzaamheidsbehoeften ook als een bron van nieuwe werkgelegenheid op het platteland op het gebied van natuurbehoud en agro-ecologie. Het legt sterk de nadruk op hernieuwbare energie in plattelandsgebieden en beschrijft plattelandsgebieden als cruciaal voor de huidige en potentiële opwekking van waterkracht, windenergie op land en zonne-energie, terwijl het waarschuwt dat belanghebbenden landbouw- en milieubronnen moeten behouden tijdens de ontwikkeling van hernieuwbare energie om een duurzame groene transitie te waarborgen.

Bijlage 2a. Enquête resultaten (tabellen)

Deze bijlage bevat tabellen en grafieken met de enquête resultaten waarnaar in hoofdstuk 3 wordt verwezen.

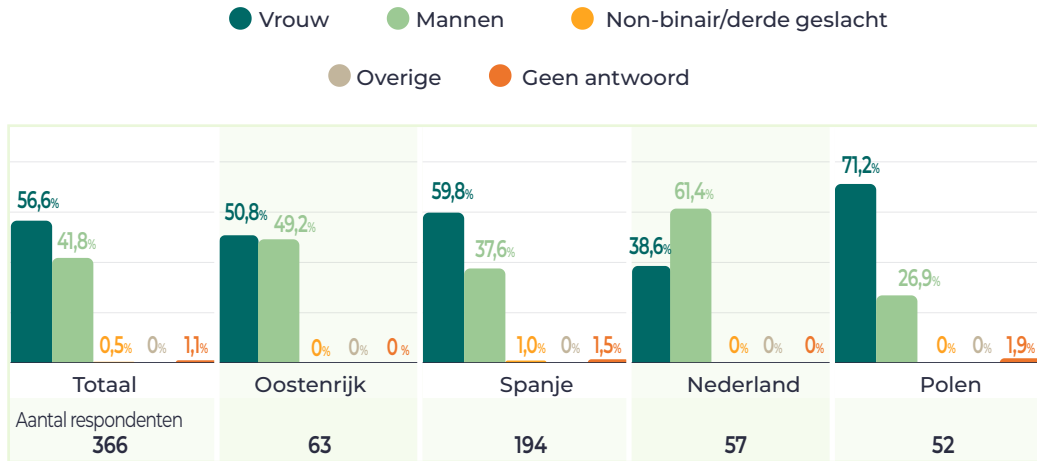

Figure A2.1. Verhouding tussen mannen en vrouwen onder de respondenten

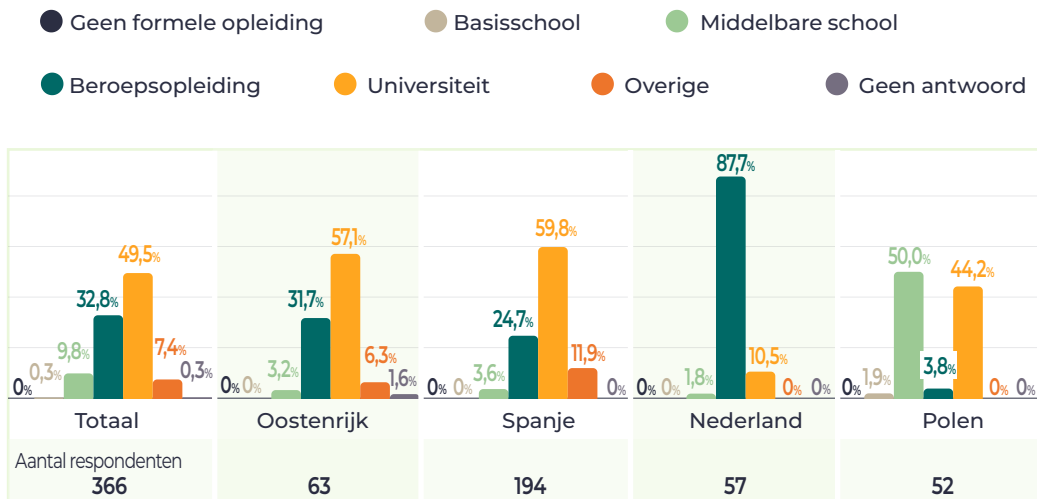

Figure A2.2 Opleidingsniveau van de respondenten

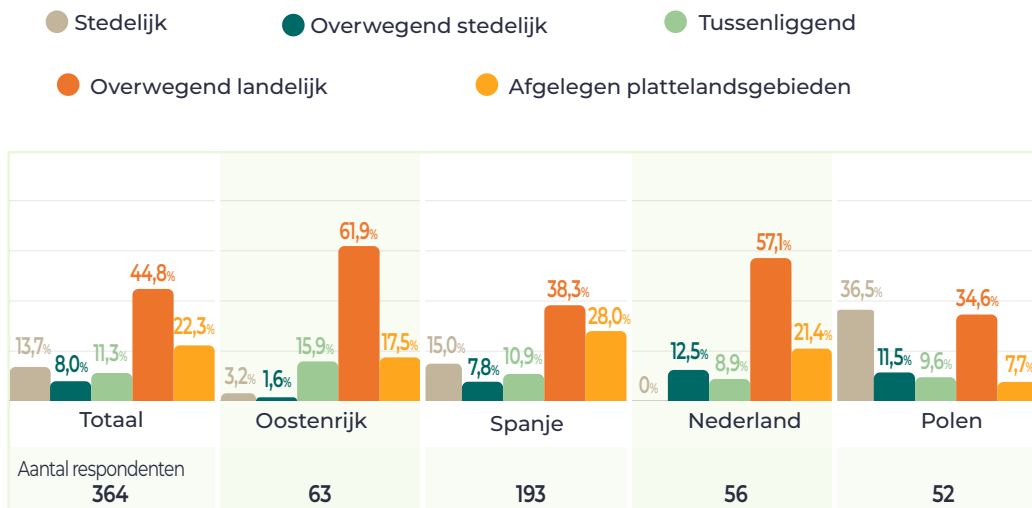

Figure A2.3. Woongebied

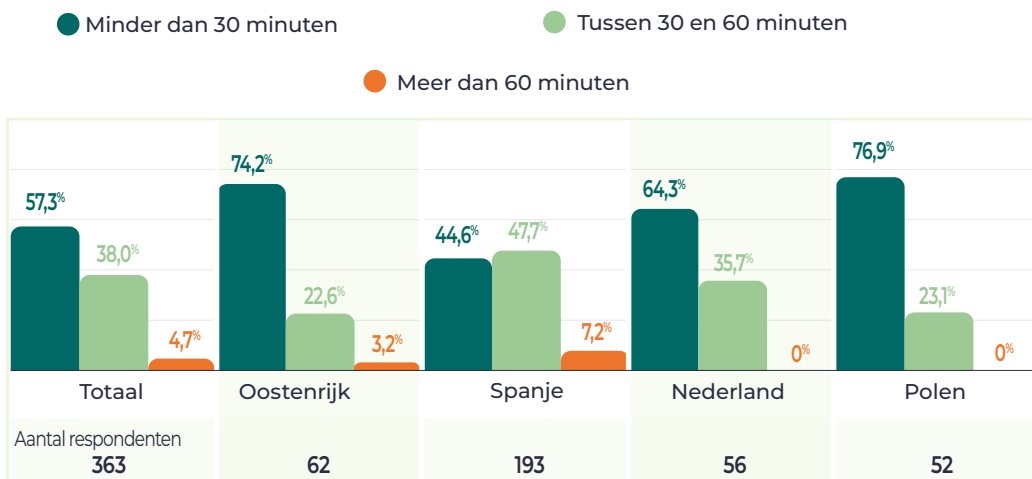

Figure A2.4. Reistijd met de auto (bij normale verkeersomstandigheden) naar het dichtstbijzijnde ziekenhuis

Table A2.1. Samenstelling van huishoudens (percentages in cursief wijken ten minste 10% af van het totale gemiddelde)

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten	743	88	347	221	87
Eenpersoonshuishouden (alleenwonend)	13,6%	15,9%	15,3%	10,4%	12,6%
Tweepersoonshuishouden (samenwonend, zonder kinderen)	21,3%	27,3%	27,7%	11,3%	14,9%

	Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Gezinshuishouden (samenwonend met partner en kinderen)	20,9%	11,4%	16,7%	32,1%	18,4%
Grootgezinshuishouden (woont samen met ouders, grootouders en/of andere familieleden (incl. kinderen))	36,9%	43,2%	30,5%	40,3%	47,1%
Gedeeld huishouden (samenwonen met huisgenoten die geen familie zijn)	7,4%	2,3%	9,8%	5,9%	6,9%

Table A2.3. Belang van uitdagingen op het gebied van plattelandsbeleid per land

		Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		368	61	197	58	52
Lonen op het platteland blijven lager in vergelijking met inkomens in de stad	Niet belangrijk	2,2%	3,3%	1,0%	5,2%	1,9%
	Enigszins belangrijk	12,0%	6,6%	9,7%	24,1%	13,5%
	Belangrijk	39,0%	39,3%	29,6%	51,7%	59,6%
	Zeer belangrijk	46,9%	50,8%	59,7%	19,0%	25,0%
Seizoensgebonden pieken en dalen hebben een negatieve invloed op de werkgelegenheid op het platteland	Niet belangrijk	3,8%	8,3%	1,5%	10,5%	0,0%
	Enigszins belangrijk	21,4%	36,7%	11,7%	47,4%	11,8%
	Belangrijk	37,8%	41,7%	31,5%	29,8%	66,7%
	Zeer belangrijk	37,0%	13,3%	55,3%	12,3%	21,6%
Onvoldoende mogelijkheden voor onderwijs, vaardigheden of opleiding	Niet belangrijk	4,9%	13,3%	1,0%	12,3%	1,9%
	Enigszins belangrijk	16,2%	25,0%	12,3%	22,8%	13,5%
	Belangrijk	37,6%	36,7%	28,2%	54,4%	55,8%
	Zeer belangrijk	41,2%	25,0%	58,5%	10,5%	28,8%

		Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		368	61	197	58	52
Onvoldoende beschikbaarheid van banen buiten de landbouw	Niet belangrijk	10,2%	11,7%	3,6%	35,1%	5,9%
	Enigszins belangrijk	22,3%	38,3%	14,3%	29,8%	25,5%
	Belangrijk	31,0%	36,7%	26,0%	28,1%	47,1%
	Zeer belangrijk	36,5%	13,3%	56,1%	7,0%	21,6%
Discriminatie op grond van bijvoorbeeld geslacht, etniciteit, land van herkomst, plattelandsgebied	Niet belangrijk	22,0%	43,3%	14,3%	39,3%	7,8%
	Enigszins belangrijk	20,1%	11,7%	19,9%	25,0%	25,5%
	Belangrijk	32,8%	28,3%	35,7%	25,0%	35,3%
	Zeer belangrijk	25,1%	16,7%	30,1%	10,7%	31,4%
Gebrek aan informatie over financieringsmogelijkheden	Niet belangrijk	6,8%	18,3%	3,0%	8,8%	5,8%
	Enigszins belangrijk	20,5%	30,0%	16,2%	28,1%	17,3%
	Belangrijk	37,7%	36,7%	31,5%	49,1%	50,0%
	Zeer belangrijk	35,0%	15,0%	49,2%	14,0%	26,9%
Verlies van openbare diensten en voorzieningen zoals openbaar vervoer, gezondheidszorg, infrastructuur voor werken op afstand	Niet belangrijk	3,6%	5,0%	0,0%	14,3%	3,9%
	Enigszins belangrijk	8,5%	16,7%	2,0%	19,6%	11,8%
	Belangrijk	23,1%	36,7%	9,2%	35,7%	47,1%
	Zeer belangrijk	64,7%	41,7%	88,8%	30,4%	37,3%

Table A2.4. Belang van uitdagingen op het gebied van plattelandsbeleid naar aandeel van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen

		Aandeel van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen				
		0%	1-25%	26-50%	51-75%	76-100%
Lonen op het platteland blijven lager in vergelijking met inkomens in de stad	Niet van belang	1,7%	4,0%	9,1%	0,0%	5,1%
	Enigszins belangrijk	9,8%	8,0%	22,7%	20,6%	15,4%
	Belangrijk	36,8%	44,0%	18,2%	47,1%	46,2%
	Zeer belangrijk	51,7%	44,0%	50,0%	32,4%	33,3%

		Aandeel van het landbouwinkomen in het gezinsinkomen				
		0%	1-25%	26-50%	51-75%	76-100%
Seizoensgebonden pieken en dalen hebben een negatieve invloed op de werkgelegenheid op het platteland	Niet belangrijk	1,7%	6,1%	9,1%	11,8%	2,6%
	Enigszins belangrijk	15,4%	24,5%	31,8%	29,4%	44,7%
	Belangrijk	38,0%	38,8%	40,9%	35,3%	39,5%
	Zeer belangrijk	44,9%	30,6%	18,2%	23,5%	13,2%
Onvoldoende mogelijkheden voor onderwijs, vaardigheden of opleiding	Niet belangrijk	0,9%	6,1%	27,3%	11,8%	10,5%
	Enigszins belangrijk	14,2%	22,4%	18,2%	20,6%	18,4%
	Belangrijk	32,6%	40,8%	22,7%	47,1%	55,3%
	Zeer belangrijk	52,4%	30,6%	31,8%	20,6%	15,8%
Onvoldoende beschikbaarheid van banen buiten de landbouw	Niet belangrijk	5,2%	8,2%	22,7%	20,6%	26,3%
	Enigszins belangrijk	17,6%	18,4%	36,4%	23,5%	42,1%
	Belangrijk	30,9%	36,7%	22,7%	35,3%	23,7%
	Zeer belangrijk	46,4%	36,7%	18,2%	20,6%	7,9%
Discriminatie op grond van bijvoorbeeld geslacht, etniciteit, land van herkomst, plattelandsgebied	Niet belangrijk	9,0%	32,7%	50,0%	44,1%	43,2%
	Enigszins belangrijk	20,6%	28,6%	13,6%	11,8%	16,2%
	Belangrijk	37,8%	26,5%	9,1%	29,4%	24,3%
	Zeer belangrijk	32,6%	12,2%	27,3%	14,7%	16,2%
Gebrek aan informatie over financieringsmogelijkheden	Niet belangrijk	3,8%	14,3%	9,1%	11,8%	7,9%
	Enigszins belangrijk	16,6%	24,5%	36,4%	17,6%	28,9%
	Belangrijk	36,2%	38,8%	31,8%	50,0%	39,5%
	Zeer belangrijk	43,4%	22,4%	22,7%	20,6%	23,7%
Verlies van openbare diensten en voorzieningen zoals openbaar vervoer, gezondheidszorg, infrastructuur voor werken op afstand	Niet belangrijk	0,9%	8,2%	9,1%	6,1%	7,9%
	Enigszins belangrijk	5,6%	14,3%	13,6%	12,1%	13,2%
	Belangrijk	18,0%	30,6%	40,9%	30,3%	23,7%
	Zeer belangrijk	75,5%	46,9%	36,4%	51,5%	55,3%

Table A2.5. Belang van vaardigheden voor loopbaanontwikkeling per land

		Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		363	59	195	57	52
Technische vaardigheden (bijv. bediening van machines)	Niet belangrijk	17,4%	13,6%	21,0%	7,0%	19,6%
	Enigszins belangrijk	21,3%	15,3%	22,1%	19,3%	27,5%
	Belangrijk	31,8%	25,6%	28,1%	52,6%	27,5%
	Zeer belangrijk	29,5%	45,8%	28,2%	21,1%	25,5%
Bedrijfsmanagementvaardigheden	Niet belangrijk	7,5%	6,8%	10,3%	0,0%	5,9%
	Enigszins belangrijk	15,0%	3,4%	18,6%	14,0%	15,7%
	Belangrijk	39,1%	35,6%	36,1%	56,1%	35,3%
	Zeer belangrijk	28,5%	54,2%	35,1%	29,8%	43,1%
Digitale vaardigheden (bijv. e-commerce, digitale landbouw)	Niet belangrijk	5,6%	3,4%	5,2%	5,3%	10,0%
	Enigszins belangrijk	20,6%	8,5%	23,7%	21,1%	22,0%
	Belangrijk	40,0%	49,2%	33,0%	54,4%	40,0%
	Zeer belangrijk	33,9%	39,0%	38,1%	19,3%	28,0%
Vaardigheden op het gebied van duurzame landbouw	Niet belangrijk	24,1%	10,2%	30,4%	7,0%	35,3%
	Enigszins belangrijk	22,2%	23,7%	18,6%	33,3%	21,6%
	Belangrijk	29,4%	30,5%	25,3%	42,1%	29,4%
	Zeer belangrijk	24,4%	35,6%	25,8%	17,5%	13,7%
Taalvaardigheid voor buitenlandse werknemers	Niet belangrijk	23,3%	41,4%	20,5%	22,8%	13,7%
	Enigszins belangrijk	28,3%	34,5%	28,2%	31,6%	17,6%
	Belangrijk	28,5%	5,2%	30,3%	42,1%	33,3%
	Zeer belangrijk	19,9%	19,0%	21,0%	3,5%	35,3%

Table A2.6. Belang van loopbaanontwikkelingsvaardigheden naar aandeel van het landbouwincome in het gezinsinkomen.

		Aandeel van het landbouwincome in het gezinsinkomen				
		0%	1-25%	26-50%	51-75%	76-100%
Technische vaardigheden (bijv. bediening van machines)	Niet belangrijk	23,7%	10,2%	9,1%	9,1%	0,0%
	Enigszins belangrijk	22,0%	20,4%	9,1%	27,3%	18,4%
	Belangrijk	29,3%	36,7%	59,1%	21,2%	36,8%
	Zeer belangrijk	25,0%	32,7%	22,7%	42,4%	44,7%
Bedrijfsmanagementvaardigheden	Niet belangrijk	10,8%	0,0%	13,6%	0,0%	0,0%
	Enigszins belangrijk	18,6%	10,2%	13,6%	6,1%	2,6%
	Belangrijk	35,5%	32,7%	45,5%	54,5%	50,0%
	Zeer belangrijk	35,1%	57,1%	27,3%	39,4%	47,4%
Digitale vaardigheden (bijv. e-commerce, digitale landbouw)	Niet belangrijk	6,1%	4,1%	4,5%	9,1%	0,0%
	Enigszins belangrijk	20,0%	22,4%	18,2%	15,2%	21,1%
	Belangrijk	36,1%	34,7%	54,5%	45,5%	52,6%
	Zeer belangrijk	37,8%	38,8%	22,7%	30,3%	26,3%
Vaardigheden op het gebied van duurzame landbouw	Niet belangrijk	33,8%	2,0%	18,2%	12,1%	5,3%
	Enigszins belangrijk	17,7%	34,7%	13,6%	30,3%	26,3%
	Belangrijk	25,1%	30,6%	36,4%	42,4%	36,8%
	Zeer belangrijk	23,4%	32,7%	31,8%	15,2%	31,6%
Taalvaardigheid voor buitenlandse werknemers	Niet belangrijk	17,2%	33,3%	27,3%	36,4%	31,6%
	Enigszins belangrijk	25,0%	41,7%	40,9%	18,2%	34,2%
	Belangrijk	31,9%	10,4%	31,8%	33,3%	26,3%
	Zeer belangrijk	25,9%	14,6%	0,0%	12,1%	7,9%

Table A2.7. Mate van instemming met beleidsdoelstellingen gericht op het bevorderen van de werkgelegenheid

		Total	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		363	60	195	57	51
Bevordering van regionale economische diversificatie (ondersteuning van de ontwikkeling van verschillende economische sectoren)	Helemaal oneens	1,9%	3,3%	0,5%	5,3%	2,0%
	Enigszins oneens	2,2%	0,0%	0,0%	10,5%	3,9%
	Niet mee eens, noch oneens	21,2%	35,0%	8,7%	35,1%	37,3%
	Enigszins mee eens	40,5%	43,3%	37,9%	45,6%	41,2%
	Helemaal mee eens	34,2%	18,3%	52,8%	3,5%	15,7%
Betere toegang tot onderwijs en opleiding	Helemaal oneens	0,3%	0,0%	0,0%	1,8%	0,0%
	Enigszins oneens	2,8%	6,7%	0,5%	8,9%	0,0%
	Niet mee eens, noch oneens	13,9%	25,0%	6,7%	21,4%	19,6%
	Enigszins mee eens	40,2%	45,0%	32,5%	53,6%	49,0%
	Helemaal mee eens	42,9%	23,3%	60,3%	14,3%	31,4%
Actieve ondersteuning van jongeren die graag willen terugkeren naar hun geboorteplaats op het platteland	Helemaal oneens	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Enigszins oneens	3,9%	6,7%	0,0%	10,7%	8,0%
	Niet mee eens, noch oneens	7,2%	10,0%	1,0%	16,1%	18,0%
	Enigszins mee eens	26,9%	33,3%	15,9%	48,2%	38,0%
	Helemaal mee eens	62,0%	50,0%	83,1%	25,0%	36,0%

		Total	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		363	60	195	57	51
Betere digitale infrastructuur (bijv. breedband)	Helemaal oneens	0,3%	0,0%	0,5%	0,0%	0,0%
	Enigszins oneens	2,2%	3,3%	0,5%	7,1%	2,0%
	Niet mee eens, noch oneens	15,0%	11,7%	4,6%	42,9%	27,5%
	Enigszins mee eens	33,2%	46,7%	28,9%	35,7%	31,4%
	Helemaal mee eens	49,3%	38,3%	65,5%	14,3%	39,2%
Meer op maat gesneden ondersteuning voor kleine bedrijven en ondernemerschap op het platteland in bredere zin	Helemaal oneens	0,6%	1,7%	0,0%	1,8%	0,0%
	Enigszins oneens	0,8%	1,7%	0,0%	3,6%	0,0%
	Niet mee eens, noch oneens	11,3%	16,7%	4,1%	16,1%	27,5%
	Enigszins mee eens	31,2%	48,3%	22,1%	42,9%	33,4%
	Helemaal mee eens	56,1%	31,7%	73,8%	35,7%	39,2%
Levering van openbare diensten (bijv. gezondheidszorg, kinderopvang)	Helemaal oneens	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
	Enigszins oneens	1,7%	1,7%	0,5%	5,4%	2,0%
	Niet mee eens, noch oneens	10,8%	25,0%	0,5%	19,6%	23,5%
	Enigszins mee eens	31,8%	38,3%	18,5%	51,8%	52,9%
	Helemaal mee eens	55,8%	35,0%	80,5%	23,2%	21,6%

		Totaal	Oostenrijk	Spanje	Nederland	Polen
Aantal respondenten		363	60	195	57	51
De beschikbaarheid van woningen op het platteland vergroten	Helemaal oneens	2,2%	1,7%	0,5%	5,4%	5,9%
	Enigszins oneens	5,0%	8,3%	0,5%	14,3%	7,8%
	Niet mee eens, noch oneens	16,0%	26,7%	6,7%	28,6%	25,5%
	Enigszins mee eens	25,1%	33,3%	17,4%	37,5%	31,4%
	Helemaal mee eens	51,7%	30,0%	74,9%	14,3%	29,4%
Overheidsfinanciering ten behoeve van perifere regio's	Helemaal oneens	0,8%	0,0%	0,0%	1,8%	3,9%
	Enigszins oneens	3,6%	8,3%	0,5%	12,5%	0,0%
	Niet mee eens, noch oneens	16,9%	21,7%	8,7%	32,1%	25,5%
	Enigszins mee eens	32,6%	36,7%	27,7%	33,9%	45,1%
	Helemaal mee eens	46,1%	33,3%	63,1%	19,6%	25,5%

Bijlage 2b. Enquêteresultaten (antwoorden op open vraag)

Aan het einde van de enquête kregen de respondenten de gelegenheid om commentaar te geven op specifieke onderwerpen of vragen uit de enquête, of om een opmerking toe te voegen over een kwestie die voor hen belangrijk was maar niet in de enquête aan bod kwam. Hieronder staan de antwoorden op deze open vraag.

“Soms is het in plattelandsgebieden het moeilijkst om toegang te krijgen tot huisvesting, bouwgrond en bouwfaciliteiten.”

“Toegang tot huisvesting. Verbeteringen in de gezondheidszorg (sluiting van medische klinieken en overbevolking; GEEN AFSPRAKEN beschikbaar binnen 15 dagen bij de dichtstbijzijnde gezondheidscentra)”

“Ik woon momenteel in een stedelijke omgeving, maar ik heb enkele jaren op het platteland gewoond. Mijn inkomen belet me echter om te investeren in eigen vervoer of om een woning te kopen of te huren waar ik graag zou willen wonen, namelijk op het platteland..”

“Naast werkgelegenheid en de dekking van openbare diensten is een ander groot obstakel dat jongeren ervan weerhoudt in het dorp te blijven, het gebrek aan beschikbare vrijetijdsmogelijkheden. Afgezien van bars en restaurants zijn er praktisch geen uitgaansmogelijkheden (buiten specifieke dagen of seizoenen).”

“Als huisvrouw vind ik dat huishoudelijk werk meer erkenning verdient en dat er daarom meer financiële steun voor dit beroep moet komen. In werkelijkheid zijn wij degenen die het hele plattelandssysteem in stand houden: zorg, eten, schoonmaken en opruimen, het in stand houden van tradities... en nog veel meer.”

“Ik denk dat wanneer we het over huisvesting (of het gebrek daaraan) hebben, we ook moeten praten over de reden erachter. In mijn omgeving is er geen tekort aan woningen, maar zijn er veel te veel tweede en derde huizen (de helft van de huizen in mijn dorp is van mensen die hier slechts 15-20 dagen per jaar wonen).”

“Waar ik woon, hebben ze ons gezondheidscentrum weggehaald, maar hebben ze het ziekenhuis aan de rand van de stad omgebouwd tot een gezondheidscentrum/ziekenhuis, waardoor het voor ouderen moeilijk is om naar de dokter te gaan, omdat het niet op loopafstand ligt en als je erheen loopt, duurt het een half uur of langer, wat

onhaalbaar is voor een oudere. En het ziekenhuis wordt niet eens volledig benut, omdat ze niet genoeg personeel aannemen en de helft van het ziekenhuis bedoeld is als gezondheidscentrum. De contracten die ze je in deze stad geven, zijn volslagen onzin. Je werkt 60 uur per week en het contract is voor acht of tien uur per week... Ze betalen vijf euro of minder per uur... En toch klagen ze dat jongeren de stad verlaten. In mijn geval heb ik het over de horeca."

"De toekomst is aan de mensen, maar veel mensen zijn zich daar nog niet van bewust."

"Telewerken is een manier voor hoogopgeleiden om in onze dorpen te wonen, maar niet alle bedrijven zijn bereid dit te faciliteren. Belastingvoordelen voor bedrijven die telewerken faciliteren voor werknemers die in landelijke gebieden wonen, zouden een goede manier zijn om mensen aan te moedigen zich in dorpen te vestigen."

"Wat het inkomen betreft: de arbeidskosten zijn hoog in verhouding tot de lage winstgevendheid in de landbouw."

"In mijn regio is het openbaar vervoer schaars en slecht, wat activiteiten sterk beperkt."

"Er zijn banen op het platteland die stagneren, zoals het hoeden van schapen, waar het werk zeer zwaar blijft en de bureaucratistische taken steeds veeleisender worden."

"Er zijn weinig banen beschikbaar, en de banen die er zijn, zijn onzeker en onstabiel. Als je geen contacten hebt en niemand die een goed woordje voor je doet, heb je praktisch geen kansen. Ik heb mijn hele leven in Barcelona gewoond en ben een paar jaar geleden naar het platteland verhuisd, en helaas is de werksituatie voor mij het moeilijkste om mee om te gaan. Verder vind ik het heerlijk om hier te wonen. Ik heb een appartement kunnen kopen en ben zelfstandig geworden, maar ik heb geen luxe en geen baan. Ik ben begonnen met studeren voor de ambtenarenexamens omdat ik geen andere uitweg zie."

"De belastingheffing moet worden aangepast aan plattlandsgebieden en er moeten stimulansen worden gegeven aan bedrijven in steden om telewerken in dorpen aan te moedigen. Dat is essentieel."

"Het gebrek aan politieke daadkracht om werkgelegenheid, leefbaarheid en voorzieningen op het platteland van Galicië te bevorderen. Evenals de armoedementaliteit van de ouderen hier in Galicië, die het platteland vernietigt."

“Onze dorpen worden voortdurend vergeten.”

“Drastische belastingverlaging voor mensen die in plattelandsgebieden wonen.”

“De extensieve veeteelt moet worden aangemoedigd en er moet hulp worden geboden om mensen te helpen vanaf nul te beginnen. Lokale producten moeten ook meer waarde krijgen en een eerlijke prijs, in overeenstemming met de huidige prijzen.”

“Als we het plattelandsleven richten op degenen die in het weekend komen en op toerisme, verliezen we onze essentie en de leefbaarheid van onze ruimtes.”

“Als we plattelandsgebieden nieuw leven willen inblazen, moeten we de bureaucratie en de buitensporige regelgeving uit de land- en veeteelt verwijderen, en de consumptie van lokale producten bevorderen en er een eerlijke prijs voor betalen. Het is ook belangrijk om de belastingdruk op zelfstandigen en kmo's te verlagen, ongeacht de sector, zodat dorpen van alles een beetje hebben en kleine bedrijven kunnen worden opgericht om diensten en werkgelegenheid te bieden.”

“Ik kom uit een dorp in Segovia en woon al 15 jaar in León, waarvan ik er 13 in een dorp heb doorgebracht, uit eigen keuze, omdat ik het geluk had een huis te vinden om te huren, iets wat in de 13 jaar dat ik hier ben niet meer is voorgekomen; er is slechts één keer een ander huis te huur aangeboden. Elke dag vragen veel mensen naar huizen om te huren of te kopen, veel gezinnen, jongeren die graag in dit of andere dorpen in de omgeving zouden willen wonen... Er zijn veel leegstaande huizen die in verval raken, maar er is geen aanbod. De dorpen sterven ook uit omdat men de huizen in verval laat raken zonder dat er iemand woont. Sinds de pandemie hebben verschillende jonge stellen grond of huizen in dit dorp gekocht, en zijn we van één kind in het dorp naar meer dan 15 gegaan. Vroeger zag je bijna niemand op straat... nu is er leven, worden er activiteiten georganiseerd en is het een genot omdat mensen met elkaar omgaan, iets wat jaren geleden niet gebeurde. De meeste jongeren die hier zijn komen wonen, ik zou zeggen 90%, werken in de stad, aangezien die niet ver weg is, dus ik denk dat je die optie ook in de enquête moet overwegen. Dat geldt niet voor mijn dorp in Segovia, dat iets groter is, waar naast landbouw en veeteelt ook industrie is, verschillende werkgelegenheid en veel meer huurwoningen beschikbaar zijn. In vergelijking met jaren geleden blijven er nu veel meer jongeren in het dorp wonen dan vroeger; er is iets aan het veranderen.”

“Ik kom uit een dorp met 3.500 inwoners. Naar de stad komen studeren was een uitdaging vanwege de middelen die mijn familie daarvoor moest vrijmaken. Nu woon ik in diezelfde stad en zie ik van buitenaf hoe het gebrek aan openbaar vervoer hen steeds meer isoleert, het bestaande werk onzeker is en er geen investeringen zijn om de basisinfrastructuur te verbeteren, zoals telecommunicatie, gezondheidszorg, banken, sport... Daarom vluchten jongeren (vluchten wij) naar steden waar we andere vormen van onzekerheid tegenkomen. We zitten in een impasse. Ik hoop dat ik op een dag naar mijn dorp kan terugkeren; dat zou het mooiste cadeau zijn. Het is moeilijk om je dierbaren oud te zien worden en niet zo veel van hen te kunnen genieten als je zou willen.”

“Ik vind het belangrijk om de nadruk te leggen op de duidelijke ongelijkheid die bestaat tussen de academische kennis uit de steden en hun universiteiten, en de empirische en praktische kennis en ontwikkeling van plattelandsgebieden, die vaak weliswaar verband houdt met academisch onderzoek, maar minder gewaardeerd wordt. Mensen uit de stad proberen ons te vertellen hoe we het land moeten beheren, maar ze hebben geen idee waar ze het over hebben en hebben het meestal bij het verkeerde eind.”

“Ik woon in Madrid, maar ik ga terug naar mijn dorp wanneer ik maar kan, en mijn doel is om in mijn dorp te wonen.”

“De laatste tijd is het beleid gericht op steden, en het ergste is niet dat, maar dat ze willen dat wij op het platteland ons aan dezelfde regels en wetten houden. Gratis trein- en buskaartjes, terwijl we op het platteland niet eens over die vervoersmiddelen beschikken. Industrieën alleen in grote steden.”

“Het is duidelijk dat de sector met verschillende beperkingen te maken heeft en dat verdere duurzaamheidsmaatregelen nodig zijn. Veel boeren zijn bereid stappen in deze richting te zetten, maar de marktontwikkelingen blijven achter. Om de transitie haalbaar te maken, is het belangrijk dat duurzame werkwijzen daadwerkelijk worden beloond. Zonder een eerlijk inkomstenmodel zal het voor veel boeren moeilijk zijn om de nodige investeringen te doen. Boeren zijn ondernemers in hart en nieren en zullen eerder geneigd zijn om de overstap te maken wanneer duurzaamheid niet alleen maatschappelijke waarde heeft, maar ook bijdraagt aan een beter rendement. Technologische innovaties spelen momenteel een beperkte rol in de melkveehouderij, met uitzondering van automatisering in de stal, zoals melk-, voer- en mestrobots. Deze technologieën verbeteren vooral het werkproces, maar dragen slechts in beperkte mate bij aan verdere duurzaamheid.”

“Het gaat er niet om hoe snel ik zelf naar het ziekenhuis kan rijden, maar wanneer er hulp arriveert – dat wil zeggen de ambulance of de helikopter..”

“De komende financiële vooruitzichten van de EU zullen ervoor zorgen dat nog meer jongeren het platteland verlaten, grote commerciële boerderijen failliet gaan en niemand meer op het platteland wil wonen. En het zal niet uitmaken of er een dokter of een ziekenhuis in de buurt is. Als de landbouwproductie in de EU niet winstgevend is (en dat is ze nu al niet), zal niemand meer op het platteland willen wonen.”

“Er is een ziekenhuis op ongeveer 30 minuten rijden van mij vandaan, maar ze hebben een doorverwijzingsprotocol voor alles wat chirurgisch zou kunnen zijn. Ze bieden niet de moderne behandeling die ik nodig heb, dus moet ik 1 uur en 10 minuten reizen naar een ziekenhuis om de zorg te krijgen die ik nodig heb.”

“De waardigheid van plattelandsgemeenschappen is belangrijk om te koesteren. Soms voelen we ons alsof we de “speeltuin” zijn van mensen die in stedelijke gebieden wonen. Het gemeentehuis investeert helemaal niets in de stad, maar ze organiseren elke maand jachtpartijen met buitenstaanders, omdat de burgemeester een jager is... Het is echt triest ”

Bijlage 3. Referenties

- Barnes, A. P., Hansson, H., Manevska-Tasevska, G., Shrestha, S. S., & Thomson, S. G. (2015). De invloed van diversificatie op de levensvatbaarheid op lange termijn van de landbouwsector. *Landgebruiksbeleid*, 49, 404-412.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.08.023>
- Borda, Á. J., Sárvári, B., & Balogh, J. M. (2023). Generatiewisseling in de landbouw: een systematisch literatuuroverzicht. *Economies*, 11(5), 129.
<https://doi.org/10.3390/economies11050129>
- Brennan, M., Hennessy, T., Meredith, D., & Dillon, E. (2022). Weer, werkdruk en geld: het vaststellen en evalueren van bronnen van stress voor boeren in Ierland. *Journal of Agromedicine*, 27(2), 132-142.
<https://doi.org/10.1080/1059924X.2021.1988020>
- CEJA (2023a). Toegang tot land: raken we de Europese grond uit het oog?, beleidsnota. Europese Raad van Jonge Landbouwers, Brussel.
<https://wordpress.ceja.eu/wp-content/uploads/2023/02/Policy-paper-Are-we-losing-the-European-plot.pdf>
- CEJA (2023b). Slimme boeren voor slimme landbouw, beleidsnota. Europese Raad van Jonge Boeren, Brussel.
<https://wordpress.ceja.eu/wp-content/uploads/2023/05/CEJA-policy-paper-Smart-farmers-for-smart-farming-May-2023.pdf>
- CEJA (2024). Gebaseerd op wederzijdse voordelen: het standpunt van jonge boeren ten aanzien van de natuur, biodiversiteit en landbouw. Europese Raad van Jonge Boeren, Brussel.
<https://wordpress.ceja.eu/wp-content/uploads/2025/06/Built-on-Mutual-Benefits-Young-farmers-position-towards-nature-biodiversity-and-agriculture.pdf>
- CEJA (2025a). Een gemeenschappelijk landbouwbeleid na 2027 voor generatievernieuwing, Europese Raad van Jonge Landbouwers, Brussel.
<https://wordpress.ceja.eu/wp-content/uploads/2025/06/CEJA-position-paper-A-CAP-post-2027-for-generational-renewal.pdf>
- CEJA (2025b). EU-strategie voor generatievernieuwing: positieve stappen voor jonge landbouwers, maar nog geen minimumbudget voor het GLB, Persbericht. Europese Raad van Jonge Landbouwers, Brussel.
<https://wordpress.ceja.eu/wp-content/uploads/2025/10/PRESS-RELEASE-EU-strategy-for-generational-renewal-positive-steps-for-young-farmers.pdf>
- Claeys, P., & Van Dyck, B. (2022). Arbeids- en leeromstandigheden van jonge werknemers, stagiaires en vrijwilligers in de landbouw in heel Europa. Jeugdafdeling van de Europese Coördinatie van Via Campesina (ECVC).
<https://www.eurovia.org/wp-content/uploads/2023/01/youth-report-EN-edit02.pdf>
- Consentino, F., Vindigni, G., Spina, D., Monaco, C., & Peri, I. (2023). Een carrière in de landbouw door de ogen van jongeren. *Sustainability*, 15(14), 11148.
<https://doi.org/10.3390/su151411148>
- Costantini, A., Petrescu, C., Koltai, L., Pompermaier, F., & Pizzolante, F. (2023). Beleidsrapport: Ondersteunende diensten voor jeugdwerkgelegenheid

- en het bevorderen van groene banen. <https://rnyobservatory.eu/web/wp-content/uploads/2023/05/WG3-POLICY-REPORT-Youth-employment-support-services-and-advancing-green-job-opportunities.pdf>
- Raad van de Europese Unie. (2018). Resolutie van de Raad van de Europese Unie en de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, betreffende een kader voor Europese samenwerking op jeugdgebied: de jeugdstrategie van de Europese Unie 2019-2027. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A42018Y1218%2801%29>
- Eistrup, M., Sanches, A. R., Muñoz-Rojas, J., & Pinto Correia, T. (2019). Een “probleem met jonge boeren”? Kansen en beperkingen voor generatievernieuwing in het bedrijfsbeheer: een voorbeeld uit Zuid-Europa. *Land*, 8(4), 70. <https://doi.org/10.5937/ekoPolj1901237D>
- Eistrup, M., Sanches, A. R., Muñoz-Rojas, J., & Pinto Correia, T. (2019). A “Young Farmer Problem”? Opportunities and Constraints for Generational Renewal in Farm Management: An Example from Southern Europe. *Land*, 8(4), 70. <https://doi.org/10.3390/land8040070>
- EU CAP Network. (2025). Inzichten uit de evaluatie van het GLB: generatievernieuwing in de landbouwsector en jonge boeren. https://eu-cap-network.ec.europa.eu/publications/generational-renewal-agricultural-sector-and-young-farmers_en
- EU CAP Network (2025b). Beoordeling van strategieën voor generatievernieuwing in de EU-lidstaten. Europese Commissie DG Landbouw en Plattelandsontwikkeling, Brussel. https://eu-cap-network.ec.europa.eu/publications/assessment-generational-renewal-strategies-across-eu-member-states_en
- Europese Commissie. (2019). Specifieke doelstelling van het GLB: structurele verandering en generatievernieuwing. https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/34a6e921-8dee-4556-83a4-8e7f99a31596_en?filename=cap-briefs-7-structural-change_en.pdf
- Europese Commissie. (2021). Een langetermijnvisie voor de plattelandsgebieden van de EU – Op weg naar sterkere, verbonden, veerkrachtige en welvarende plattelandsgebieden in 2040. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:6c924246-da52-11eb-895a-01aa75ed71a1.0003.02/DOC_1&format=PDF
- Europese Commissie. (2025a). Een visie voor landbouw en voedsel: samen bouwen aan een aantrekkelijke landbouw- en agrovoedingssector voor toekomstige generaties. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52025DC0075>
- Europese Commissie. (n.d.a). De EU-begroting voor 2021-2027 – Wat is er nieuw? https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/whats-new_en#:~:text=Multiannual%20Financial%20Frameworks%3A-,NextGenerationEU%3A%20%E2%82%AC800%20billion%20for%20Europe%27s%20

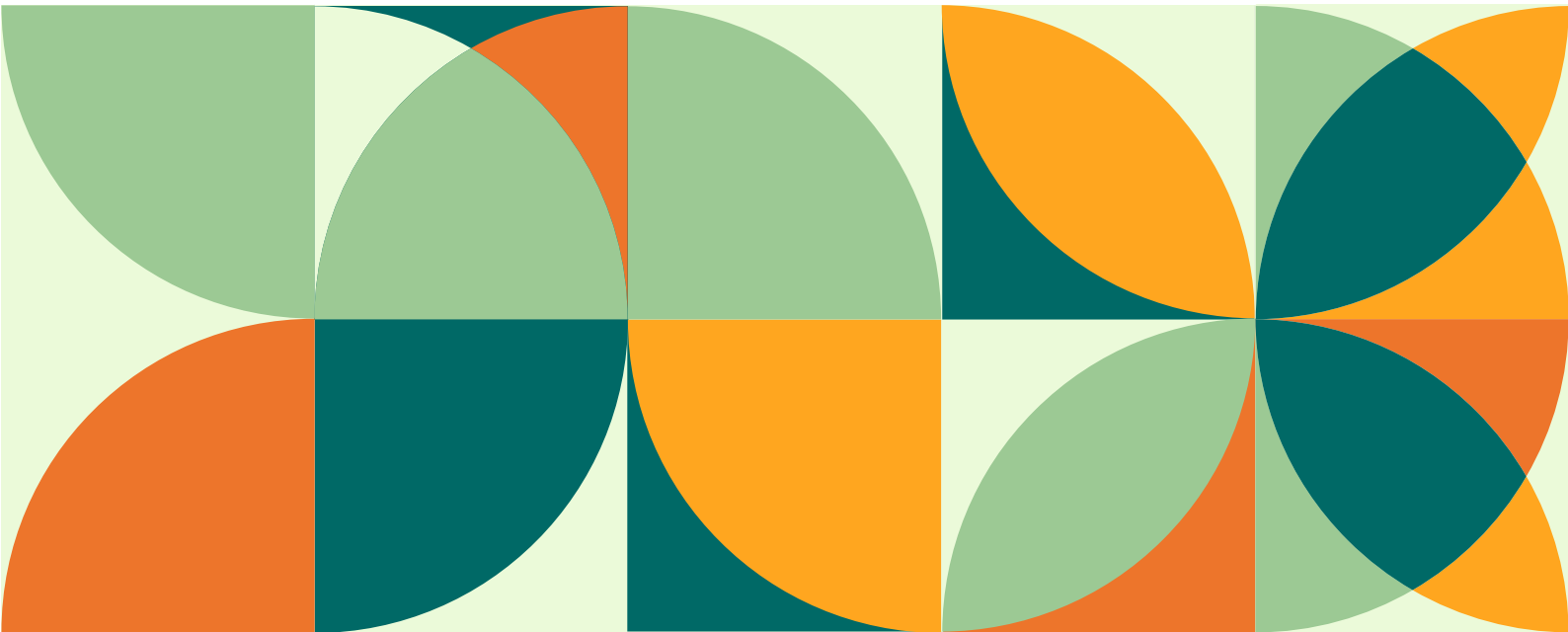
- [recovery,in%20the%20years%202021%2D2023.](#)
- Europese Commissie (2025c) Werkdocument van de diensten van de Commissie, Raadpleging van belanghebbenden – samenvattend verslag, bij het document 'Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: Strategie voor generatievernieuwing in de landbouw'. Europese Commissie, Brussel.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52025SC0872>
- Europese Commissie (2025c). Jonge landbouwers in de EU-landbouw, Analytical Brief nr. 10. Europese Commissie DG Landbouw en Plattelandsontwikkeling, Brussel.
https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/2789cbe3-01dd-41ca-bacd-f96fc3a014ce_en?filename=analytical-brief-10-young-farmers_en.pdf
- Europese Commissie. (n.d.b). De versterkte Jeugdgarantie.
https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-employment-strategy/youth-employment-support/reinforced-youth-guarantee_en
- Europese Commissie. (n.d.a). De EU-begroting voor 2021-2027 – Wat is er nieuw?
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/whats-new_en#:~:text=Meerjarige%20financiële%20kaders%3A-,NextGenerationEU%3A%20%E2%82%AC800%20miljard%20voor%20het%20herstel%20van%20Europa,in%20de%20jaren%202021%2D2023.
- Europese Commissie. (n.d.b). De versterkte Jeugdgarantie.
https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-employment-strategy/youth-employment-support/reinforced-youth-guarantee_en
- Europese Commissie. (n.d.c). Jonge landbouwers.
https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/young-farmers_en
- Europese Commissie. (n.d.d). Initiatief voor jeugdwerkgelegenheid (YEI).
https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-employment-strategy/youth-employment-support/youth-employment-initiative-yei_en
- Europese Commissie. (n.d.e). Steun voor jeugdwerkgelegenheid.
https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-employment-strategy/youth-employment-support_en
- Eurostat. (2024). Statistieken over jongeren die niet werken en geen onderwijs of opleiding volgen.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training#NEETs:_analysis_by_degree_of_urbanisation
- DG Agri (2025) Toegang tot financiering: investeringen vrijmaken voor de volgende generatie Europese landbouwers. Europese Commissie, Directoraat-generaal Landbouw en Plattelandsontwikkeling.
<https://agriculture.ec.europa.eu/media/news/access-finance-unlocking->

- [investment-europes-next-generation-farmers-2025-12-02_en](#)
Fi-compass (2023). Financieringstekort in de landbouw- en agrovoedingssectoren in de EU, Europese Commissie en Europese Investeringsbank.
<https://www.fi-compass.eu/library/market-analysis/financing-gap-eu-agricultural-and-agri-food-sectors>
- Glover, D., & Sumberg, J. (2020). Jeugd en de transformatie van voedselsystemen. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 4, 101.
<https://doi.org/10.3389/fsufs.2020.00101>
- Ingram, J., & Kirwan, J. (2011). Het koppelen van nieuwkomers en met pensioen gaande boeren via landbouwjoint ventures: inzichten uit het Fresh Start Initiative in Cornwall, VK. *Land Use Policy*, 28(4), 917–927.
<https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2011.04.001>
- Läpple, D., & Rensburg, T. V. (2011). De overgang naar biologische landbouw: zijn er verschillen tussen vroege en late overstappers? *Ecological Economics*, 70(7), 1406–1414.
<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2011.03.002>
- Levkoe, C. Z., & Offeh-Gyimah, A. (2020). Ras, privilege en de exclusiviteit van landbouwstages: Ecologisch landbouwonderwijs en de implicaties voor voedselbewegingen. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 3(2), 580–598.
<https://doi.org/10.1177/2514848619872616>
- Mascherini, M., & Ledermaier, S. (2016). Exploring the diversity of NEETs. Publicatiebureau van de Europese Unie.
- Milone, P., & Ventura, F. (2019). Een nieuwe generatie boeren: de herontdekking van de boerenstand. *Journal of Rural Studies*, 65, 43–52.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.12.009>
- Moragues-Faus, A. (2014). Hoe wordt de landbouw in stand gehouden? De onderlinge afhankelijkheden van boeren in de kleinschalige mediterrane olijfolieproductie. *Journal of Rural Studies*, 34, 139–151
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.01.009>
- Murtagh, A., Farrell, M., Kuhmonen, T., Weir, L., & Mahon, M. (2023). De toekomstdromen van de Ierse jeugd: mogelijkheden voor plattelandsvernieuwing en generatievernieuwing. *Sustainability*, 15(12), 9528. <https://doi.org/10.3390/su15129528>
- Petrescu, C., Ellena, A. M., Fernandes-Jesus, M., & Marta, E. (2022). Het gebruik van bewijs in beleid gericht op NEETs op het platteland: gemeenschappelijke patronen en verschillen in diverse EU-landen. *Youth & Society*, 54(2_suppl), 69S–88S.
<https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1406071>
- Pulkstenis, R. (2024). Financiering van een toekomst in de landbouw: de grootste uitdaging voor jonge boeren. *Opinieartikel*,
<https://doi.org/10.1177/0044118x211056361>
- Verordening 2021/1057. (2021). Verordening (EU) 2021/1057 van het Europees Parlement en de Raad van 24 juni 2021 tot instelling van het Europees Sociaal Fonds Plus (ESF+) en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 1296/2013. Europees Parlement, Raad van de Europese Unie. <https://eur-lex>.

- [europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1057&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1057&from=EN)
Verordening 2021/2115. (2021). Verordening (EU) 2021/2115 van het Europees Parlement en de Raad van 2 december 2021 tot vaststelling van regels inzake steun voor strategische plannen die door de lidstaten in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid moeten worden opgesteld (GLB-strategische plannen) en die worden gefinancierd door het Europees Landbouwarantiefonds (ELGF) en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO), en tot intrekking van Verordeningen (EU) nr. 1305/2013 en (EU) nr. 1307/2013. Europees Parlement, Raad van de Europese Unie.
<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj/eng>
- Rönnlund, M. (2020). 'Ik hou van deze plek, maar ik blijf hier niet': Identificatie met de plek en verbeeldde ruimtelijke toekomst onder jongeren die op het platteland in Zweden wonen. *YOUNG*, 28(2), 123–137.
<https://doi.org/10.1177/1103308818823818>
- Rose, D. C., Bradley, F., O'Connor, D., Hall, J., Morrison, R., Mulkerrins, M., ... Russell, T. (2024). Het mentale welzijn van jonge boeren in Ierland en het Verenigd Koninkrijk: drijvende factoren, hulp zoeken en ondersteuning. *Scottish Geographical Journal*, 140(1–2), 155–175.
<https://doi.org/10.1080/14702541.2023.2274004>
- Rye, J. F. (2006). Het beeld dat jongeren op het platteland hebben van het platteland. *Journal of Rural Studies*, 22(4), 409–421.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.01.005>
- Simões, F., & Erdogan, E. (Eds.). (2024). NEETs in Europese plattelandsgebieden: individuele kenmerken, ondersteuningssystemen en beleidsmaatregelen. Springer International Publishing.
<https://doi.org/10.1007/978-3-031-45679-4>
- Sørensen, N. U., & Pless, M. (2017). Leven aan de rand van de jeugd: verhalen van jongeren over het jeugdleven in plattelandsgebieden. *YOUNG*, 25(4_suppl), 1S–17S.
<https://doi.org/10.1177/1103308816669260>
- Wheeler, R., & Nye, C. (2025). The Health and Well-Being of Women in Farming: A Systematic Scoping Review. *Journal of Agromedicine*, 30(1), 132–152.
<https://doi.org/10.1080/1059924X.2024.2407385>
- White, B. (2020). Agriculture and the Generation Problem. PRACTICAL ACTION PUBLISHING.
<https://doi.org/10.3362/9781780447421>
- Zagata, L., Hrabák, J., Lošťák, M., Bavorová, M., Rättinger, T., Sutherland, L., & McKee, A. (2017). Onderzoek voor de AGRI-commissie — Jonge landbouwers — Beleidsuitvoering na de hervorming van het GLB in 2013.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602006/IPOL_STU\(2017\)602006_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602006/IPOL_STU(2017)602006_EN.pdf)
- Zagata, L., & Sutherland, L.-A. (2015). Het 'probleem van de jonge boeren in Europa' ontrafeld: Naar een onderzoeksagenda. *Journal of Rural Studies*, 38, 39–51.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.01.003>

Coalition for Social Studies in Rural and
Agricultural Youth in Europe: Youth Employment

Project number: 101185214

Von der Europäischen Union finanziert. Die geäußerten Ansichten und Meinungen entsprechen jedoch ausschließlich denen des Autors bzw. der Autoren und spiegeln nicht zwingend die der Europäischen Union oder der Europäischen Exekutivagentur für Bildung und Kultur (EACEA) wider. Weder die Europäische Union noch die EACEA können dafür verantwortlich gemacht werden.